

UNIVERZITA TOMÁŠE BATI VE ZLÍNĚ
FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ
Institut mezioborových studií Brno

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Brno 2010

Vendula Majárková

**UNIVERZITA TOMÁŠE BATI VE ZLÍNĚ
FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ
Institut mezioborových studií Brno**

Jak vychovat zdravě sebevědomé dítě

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

**Vedoucí bakalářské práce:
doc. Ing. Antonín Řehoř, CSc.**

**Vypracovala:
Vendula Majárková**

Brno 2010

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma „Jak vychovat zdravě sebevědomé dítě“ zpracovala samostatně a použila jsem literaturu uvedenou v seznamu použitých pramenů a literatury, který je součástí této bakalářské práce.
Elektronická a tištěná verze bakalářské práce jsou totožné.

V Brně dne 15. 4. 2010

.....
Vendula Majárková

Poděkování

Děkuji panu doc. Ing. Antonínu Řehoři, CSc. za velmi užitečnou metodickou pomoc, kterou mi poskytl při zpracování mé bakalářské práce.

Také bych chtěla poděkovat svému manželovi Davidovi Majárkovi za morální podporu a pomoc, kterou mi poskytl při zpracování mé bakalářské práce. Ještě chci poděkovat celé rodině, zvláště babičkám za hlídání naší 20ti měsíční dcery, kterého si nesmírně vážím.

Vendula Majárková

OBSAH

Úvod	2
1. Rodina	4
1.1 Vymezení pojmu rodina, její funkce, typy rodin	4
1.2 Právní aspekt rodiny a dítěte	7
1.3 Manželství a partnerské vztahy	12
2. Vývojová stádia	16
2.1 Příprava na mateřství	16
2.2 První měsíce života novorozence	18
2.3 Období kojení	19
2.4 První krůčky k samostatnosti batolete	22
2.5 Začlenění dítěte do kolektivu	25
3. Výchova	28
3.1 Výchova a výchovné zásady	28
3.2 Výchovné styly	30
3.3 Odměny a tresty ve výchově	33
3.4 Klíčové chyby při výchově	36
3.5 Sebevědomí dítěte	39
4. Dotazníkové šetření	43
4.1 Cíl dotazníkového šetření a skladba otázek	43
4.2 Odpovědi vybraných rodin	45
4.3 Výsledky dotazníkového šetření	48
Závěr	51
Resumé	53
Anotace	54
Seznam použité literatury	55

„Vychovávání je největší a nejtěžší problém, který je člověku možno uložit.“

Immanuel Kant

Úvod

V mé bakalářské práci se budu zabývat tématem rodiny a výchovou dětí. Důraz budu klást především na to, jak vychovat zdravě sebevědomé dítě, což vyplývá z názvu mé bakalářské práce. A to proto, že je to jedna z nejdůležitějších oblastí, na kterou by se rodiče a vychovatelé měli zaměřit. Ale proč? Z jakého důvodu, můžete se mě zeptat? Nejen proto, že mne tahle problematika velmi zajímá, ale i z toho důvodu, že mám dvacetiměsíční dceru. Já jako matka si kladu tutéž otázku a domnívám se, že odpověď nebude zcela tak jednoduchá jako není jednoduché vychovat z malého novorozence jedince, který je sebevědomý. Tím adjektivem sebevědomý nemám na mysli člověka zaměřeného na sebe, ale osobu, která zná sama sebe, cení si svých předností a je smířena se svými nedostatky a tudíž je schopna úspěšně fungovat ve společnosti. Jistě se mnou souhlasíte, že úkol je to nelehký, ale ne nedostizitelný. Výchova se dotýká většiny lidí, a tak se domnívám, že je to dostatečně zajímavé téma pro bakalářskou práci.

Cílem mé bakalářské práce je získat poznatky o rodině, výchově, výchovných stylech a zásadách, jejich případné dopady na výchovu dítěte, ať už v pozitivním či negativním světle. Také si odpovédět na otázku: „Jak vychovat zdravě sebevědomé dítě?“ Což znamená, jaké metody výchovy zvolit, abychom takové dítě vychovali a čemu se ve výchově vyvarovat.

Bakalářská práce je rozdělena do dvou částí, a to teoretické a praktické. V teoretické části se budu nejdříve zabývat rodinou, což znamená vymezit pojem rodina, její funkce a typy rodin. Dále chci zdůraznit právní aspekt rodiny a dítěte, popsat vztahy a vzájemná práva a povinnosti mezi manžely, rodiči a dětmi. Zaměřit se na Úmluvu o právech dítěte a Sociálně právní ochranu dětí, což jsou důležité dokumenty, které by měly patřit do povědomí každého vychovatele.

V druhé kapitole se soustředím na vývojová stádia z hlediska vývojové psychologie. Začínám přípravou na mateřství a končím obdobím, kdy se dítě začleňuje do společnosti a kolektivu, za což považuji vstup do mateřské školy.

Ve třetí kapitole kladu důraz na výchovu, poté charakterizuji výchovné zásady a výchovné styly, které mohou sloužit k lepší orientaci při výběru výchovných metod. Dále jsem se soustředila na klíčové chyby, kterých se rodiče při výchově dopouštějí. V předposlední části této kapitoly klasifikuji odměny a tresty ve výchově jako důležitý výchovný prostředek a jejich dopady na osobnost dítěte. Poslední oblastí je sebevědomí dítěte, kde definuji, co to sebevědomí je a jak ho rodina může ovlivnit.

V teoretické části textu budu používat metodu obsahové analýzy dostupných materiálů spolu s vlastním pozorováním. V praktické části potom provedu dotazníkové šetření mezi rodiči a jejich dětmi, ve kterém se chci zaměřit na dvě následující otázky: „Myslíte si, že jste své děti dostatečně chválili? Jsou z vašich dětí sebevědomí lidé?“

Praktická část obsahuje dotazníkové šetření, jehož cílem je zjistit, jakou výchovnou metodu rodiče používali při výchově svých dětí, zda děti dostatečně chválili a zda z jejich dětí vyrostli zdravě sebevědomí lidé. Chci potvrdit nebo vyvrátit hypotézu, že nejvhodnější je výchova založená na demokracii. Také jestli dostatečná pochvala od rodičů dopomohla dětem ke zdravému sebevědomí.

I.
Teoretická část

1. Rodina

„První, co člověk v životě najde, poslední, za čím natáhne ruku, nejcenějš, co v životě má, je rodina.“

Adolph Kolping

V této kapitole chci vysvětlit, co znamená pojem rodina, jaké funkce rodina plní a jaké typy rodin máme. Nechci opomenout ani právní stránku rodiny a dítěte, kde si vymezíme vzájemná práva a povinnosti rodičů vůči dětem a obráceně. Dále chci zdůraznit Úmluvu o právech dítěte a Sociálně právní ochranu dětí. Zabývat se budu také manželstvím a partnerskými vztahy, jež mají nepochybně vliv na vývoj jedince.

1. 1 Vymezení pojmu rodina, její funkce, typy rodin

Beze sporu se shodneme na tom, že rodina je základ všeho. Mám na mysli základ života, protože se do ní narodíme a v ní vyrůstáme. Dále je to základ našich budoucích i přítomných vztahů, jelikož v jaké rodině jsme, jak jsme vychováni, tak nás to určitým způsobem ovlivní v chování ke svým vrstevníkům, později spolužákům a také přátelům. Nepochybně se v rodině naučíme budoucím partnerským vztahům, všimáme si, jak se k sobě chovají naši rodiče, jak se chovají k nám, k dalším příbuzným a lidem, se kterými se setkávají. Dává základ naší emocionální stránce, je naším citovým zázemím a útočištěm. Všichni dobře známe heslo „rodina je základ státu“, má také svou pravdu, protože kdyby nebylo rodin, nebyl by ani stát, rodina je základním a velmi důležitým článkem státu.

Nejčastěji je rodina charakterizována jako malá skupina osob, které jsou navzájem spojeny manželskými nebo příbuzenskými vztahy a společným způsobem života.

Pokud bychom si pomohli odbornou definicí ze sociologie, zní takto:

Velký sociologický slovník vymezuje rodinu jako „původní a nejdůležitější společenskou skupinu a instituci. S hlavními funkcemi reprodukce, výchovy, socializace a přenosu kulturních vzorů.“ (Petrušek, *Velký sociologický slovník*, Praha 1996, s. 940)

Sociologický slovník J. Jandourka jako „formu dlouhodobého solidárního soužití osob spojených příbuzenstvím a zahrnující přinejmenším rodiče a děti“.

(Jandourek, *Sociologický slovník*, Praha: Portál 2001, s. 206)

Jiřina Máchová rozlišuje tato pojmová vymezení rodiny:

1. Rodina „základní“ (také jádrová či nukleární) se skládá pouze z otce, matky a dětí, kteří žijí pohromadě.
2. „Rozšířená“ (široká, velká) rodina zahrnuje kromě již zmíněných také další příbuzné, jako prarodiče, strýce, tety, bratrance a sestřenice atd.
3. Rodina, ve které se jedinec narodil a vyrůstal, se nazývá „orientační“.
4. „Rozmnožující“ (prokreační) rodinou se rozumí nová rodina, kterou dvojice zakládá novým manželstvím.

(Máchová, *Duševní hygiena rodinného života*, Praha: Avicenum, 1974)

Poslední definice rodiny od prof. Ivo Možného, který vymezil rodinu jako „vícegenerační soužití rodičů a dětí, ať už v rodině úplné nebo neúplné“. (Možný, *Moderní rodina*, Blok, Brno 1990)

S touto definicí se ztotožňuji i já, jelikož si myslím, že zde je důležité slůvko „soužití rodičů a dětí“. V dnešní době přibývají páry, které spolu sice žijí, ale vůbec děti neplánují, takže se v tomto případě nejedná o rodinu.

Z předešlých definic můžeme usoudit, jakou funkci rodina plní:

- a) Biologickou – zajišťuje reprodukci lidského rodu.
- b) Ekonomickou – rodina svým členům zajišťuje materiální potřeby a přiměřené hmotné zabezpečení.
- c) Výchovnou – zahrnuje celkovou výchovu dětí.
- d) Emocionální – rodina má poskytnout optimální prostředí nejen pro fyzický, ale i psychický vývoj.
- e) Socializační – rodina začleňuje jedince do společnosti.
- f) Ochranná (pečovatelská) – péče o děti.

Pro celistvost ještě stručně přiblížím historii rodiny a její vývoj. Že si pod pojmem rodina představíme především manželský pár s dětmi, je jasné. Původní význam slova rodina byl totiž podstatně jiný. Středověk i starověk tímto slovem označoval „domácnost“. Tedy společenství lidí, kteří spolu bydlí a společně hospodaří. Do rodiny se počítali pokrevní příbuzní, ale i otroci a služebnictvo. Tento obraz trval do první poloviny 19. století.

Průmyslová revoluce označovala rodinu jako tradiční, předindustriální nebo stavovskou. Přenesla místo rodiny do továren a obyvatelstvo vyměnilo svá venkovská stavení za byty ve městech. Na přelomu 19. a 20. století začaly pracovat ženy a někde i děti. Muž tedy přestal být jediným živitelem rodiny. V evropských zemích se chování mužů a žen změnilo. Manželé opustili model rodiny s mnoha dětmi a přešli k regulované reprodukci, což ve většině případů znamenalo dvě děti v rodině, tak jako to známe dnes.

Sametová revoluce v roce 1989 změnila rodinu, klesá počet lidí vstupujících do manželství, zároveň se zvyšuje věk vstupu do manželství a počet narozených dětí se snižuje. Na rodinu útočí nové problémy, které souvisí se soukromým vlastnictvím, kariérou obou rodičů, zvýšenými nároky na školní prospěch dětí.

Současná česká rodina se vyznačuje zaměstnaností ženy, což je ekonomická nutnost. Neznám rodinu, která by si vystačila s jedním platem (vyjma rodin rómských a sociálních případů, což bych zde nechtěla rozebírat). A logicky zde narůstá problém, kdo a v jaké míře se bude věnovat dětem a domácnosti. Někde to vyřeší babičky, chůvy, pomocnice v domácnosti nebo rodiče přesunou povinnosti na nejstarší děti.

Rodiče si potom pozdě a jestli vůbec uvědomí, že proměškaly ty nejkrásnější okamžiky svých dětí, najednou jsou překvapeni, že děti si raději popovídají se svými kamarády či prarodiči než právě s nimi.

1. 2 Právní aspekt rodiny a dítěte

V této části se chci věnovat právní stránce rodiny a dítěte. Zaměřit se na institut manželství, práva a povinnosti manželů k sobě navzájem, mezi dětmi a rodiči. Charakterizovat zásady sociálně právní ochrany dítěte. Soustředím se na Úmluvu o právech dítěte.

Předmětem právní úpravy rodinného práva jsou tři základní druhy právních vztahů, **vztahy mezi manžely, mezi rodiči a dětmi a vztahy tzv. náhradní rodinné výchovy.**

Nejdříve si vymežíme pojem manželství dle zákona o rodině, který definuje **manželství** v § 1 jako „*Trvalé společenství muže a ženy založené zákonem stanoveným způsobem. Hlavním účelem manželství je založení rodiny a řádná výchova dětí.*“ (Holub a kol., *Zákon o rodině - komentář a předpisy související - 8. aktualizované vydání podle stavu k 1. 9. 2007*, Linde Praha, 2007).

Z této definice můžeme vyvodit určité skutečnosti jako, že může vzniknout jen mezi mužem a ženou (soužití muže a ženy nazýváme nesezdané soužití), je založeno na principu monogamie, manželství je rovnoprávným vztahem mezi mužem a ženou, může vzniknout jen zákonem předepsaným způsobem.

Manželství se uzavírá svobodným úplným souhlasným prohlášením muže a ženy o tom, že spolu vstupují do manželství, toto prohlášení musí být učiněno před příslušným orgánem, veřejně a slavnostním způsobem, za přítomnosti dvou svědků. Dále jsou ještě povinni prohlásit, že jim nejsou známy okolnosti vylučující manželství, že navzájem znají svůj zdravotní stav, že zvážili úpravu budoucích majetkových vztahů, uspořádání budoucího bydlení a hmotného zabezpečení rodiny a o tom, jaké budou mít oni a jejich děti příjmení.

Nyní bych chtěla stručně popsat základní **práva a povinnosti manželů** ze zákona o rodině v § 18, kde se vyjadřuje, co jsou manželé povinni a zároveň, co jsou oprávněni:

- a) *Žít spolu – pravidlem bývá společné bydlení.*
- b) *Být si věrni – což vyplývá ze samé podstaty manželství.*
- c) *Vzájemně si pomáhat.*

- d) *Vytvářet zdravé rodinné prostředí – zejména pro řádnou výchovu dětí.*
- e) *Společně pečovat o děti – nejen o společné děti, ale i o tzv. nevlastní děti, event. i děti svěřené do náhradní rodinné péče.*

Když jsme si vysvětlili, co je třeba pro vznik manželství, podíváme se i na zánik manželství, ten je možný třemi způsoby: smrtí jednoho z manželů, prohlášením manžela za mrtvého a rozvodem. Detailně se nebudu zabírat jednotlivými oblastmi a přejdou k právním vztahům mezi rodiči a dětmi.

Právní vztahy **mezi rodiči a dětmi** tvoří významnou část předmětu rodinného práva, zejména v druhé části zákona o rodině §§ 30-84. Právo dává ve vztahu rodičů vůči dětem řadu oprávnění, např. rozhodovat o podstatných otázkách týkajících se života dítěte, rodiče jsou za jednání dítěte zodpovědní, odpovídají také za jejich výchovu.

Důležitým termínem je i **rodičovská zodpovědnost**, vymezena jako souhrn práv a povinností rodičů vůči dětem při jejich péči, zastupování a při správě jejich jmění. Náleží oběma rodičům a vzniká na základě existence rodičovství. Rodiče musí mít právní způsobilost, potom mají právo mít dítě u sebe, vykonávat nad dítětem dohled, určit místo pobytu dítěte, určit jeho povolání atd.

Připomeneme si také některá práva a povinnosti **dětí vůči rodičům**, např. právo na život, právo na život se svými rodiči, dítě má právo se samostatně rozhodovat (s ohledem na stupeň vývoje a mentální úroveň), právo na soukromí, ochranu korespondence, cti a pověsti, ochranu osobních údajů. Dítě je také povinno ctít a respektovat své rodiče, dle svých schopností jim pomáhat, podílet se finančně na chodu domácnosti a v poslední řadě je tu i vyživovací povinnosti vůči rodičům.

a) Úmluva o právech dítěte

Teprve s rozvojem moderní společnosti 20. století, zejména po první světové válce, vyvstala potřeba formulovat nějakým způsobem i práva dětí. První vlašťovkou byl rok 1924, kdy Spojené národy deklarovaly základní dětská práva. Tato listina si vůbec poprvé všímala problému zvláštní ochrany dětí. Po druhé světové válce vznikla Organizace spojených národů (OSN). OSN vyhlásila nejprve v roce 1948 Všeobecnou

chartu lidských práv a v roce 1959 Deklaraci dětských práv. Až v roce 1979, který OSN vyhlásila Mezinárodním rokem dítěte, navrhlo Polsko zpracovat takový dokument o právech dítěte, který by byl pro zúčastněné státy právně závazný. Přípravné práce trvaly deset let, dokument zpracovával tým odborníků složených z nejrůznějších profesí právníci, filosofové, psychologové, diplomaté.

Úmluva o právech dítěte (Convention on the Rights of the Child) je mezinárodní konvence stanovující občanská, politická, ekonomická, sociální a kulturní práva dětí. Dodržování úmluvy kontroluje Výbor pro práva dítěte OSN (Committee on the Rights of the Child). Byla přijata Valným shromážděním OSN 20. listopadu 1989. Ratifikovalo ji 193 států, tj. téměř všechny státy světa (kromě USA a Somálska).

„Dne 20. listopadu 1989 byla v New Yorku přijata Úmluva o právech dítěte. Jménem České a Slovenské Federativní Republiky byla Úmluva podepsána v New Yorku dne 30. září 1990. Ratifikační listina byla uložena u generálního tajemníka OSN, deponitáře Úmluvy, dne 7. ledna 1991.“ (Sdělení č. 104/1991 Sb. federálního ministerstva zahraničních věcí)

Úmluva o právech dítěte je založena na čtyřech základních principech:

1. Právo na přežití - zaručující zachování života a uspokojení základních potřeb dítěte.
2. Právo na rozvoj - umožňuje harmonický rozvoj dítěte včetně práva na vzdělání, volný čas a na svobodu myšlení a vyznání.
3. Právo na ochranu - chrání dítě před násilím, všemi druhy zneužívání a zanedbávání.
4. Právo na účast - dává dítěti možnost vyjádřit svůj názor ve všech záležitostech, které se ho týkají.

Úmluva o právech dítěte je rozložena do 54 článků a skládá se ze tří částí, přičemž část první obsahuje články 1-41, část druhá obsahuje články 42-45 a část třetí obsahuje články 46-54.

Nyní bych ráda upozornila na klíčové články (z mého pohledu).

- článek 3, ve kterém je předním hlediskem **zájem dítěte**,

- článek 6, kde státy uznávají, že každé dítě má přirozené **právo na život**,
- článek 7 píše o tom, že dítě je registrováno ihned po narození a má od narození **právo na jméno, státní příslušnost**, a pokud je to možné, **právo znát své rodiče** a právo na jejich péči,
- článek 9 informuje o tom, že zajistí, aby dítě nemohlo být odděleno od svých rodičů proti jejich vůli, ledaže by takové oddělení bylo v potřebném zájmu dítěte,
- článek 11 činí opatření k potírání nezákonného přemísťování dětí do zahraničí a jejich nenavrácení zpět,
- článek 12 zabezpečuje dítěti, které je schopno formulovat své vlastní názory, **právo tyto názory svobodně vyjadřovat ve všech záležitostech**, které se jej dotýkají, poskytuje možnost, aby bylo vyslyšeno v každém soudním nebo správním řízení, které se jej dotýká,
- článek 14 uznává **právo dítěte na svobodu myšlení, svědomí a náboženství**,
- článek 15 uznává **právo dítěte na svobodu sdružování a svobodu pokojného shromažďování**,
- článek 16 říká, že žádné dítě nesmí být vystaveno svévolnému zasahování do svého soukromého života, rodiny, domova nebo korespondence ani nezákonným útokům na svou čest a pověst,
- článek 21 povoluje **system osvojení**,
- článek 22 přiznává dítěti **postavení uprchlíka**,
- článek 24 uznává **právo dítěte na dosažení nejvyšše dosažitelné úrovně zdravotního stavu** a na využívání léčebných a rehabilitačních zařízení,
- článek 27 uznává **právo dítěte na životní úroveň** nezbytnou pro jeho tělesný, duševní, duchovní, mravní a sociální rozvoj,
- článek 31 informuje o **právu dítěte na odpočinek a volný čas, na účast ve hře** a oddechové činnosti odpovídající jeho věku, jakož i na svobodnou účast v kulturním životě a umělecké činnosti,
- článek 32 chrání dítě před hospodářským vykořisťováním a před vykonáváním jakékoli práce, která může být pro něho nebezpečná nebo bránit jeho vzdělávání, nebo která by škodila zdraví dítěte nebo jeho tělesnému, duševnímu, duchovnímu, mravnímu nebo sociálnímu rozvoji,

- článek 34 se zavazuje chránit dítě před všemi formami sexuálního vykořisťování a sexuálního zneužívání,
- článek 35 přijímá opatření k zabránění únosu dětí, prodávání dětí a obchodování s nimi.

(Holub a kol., *Zákon o rodině - komentář a předpisy související - 8. aktualizované vydání podle stavu k 1. 9. 2007*, Linde Praha, 2007, s. 623-633)

Vidíme, že Úmluva postihuje veškeré oblasti, které by mohly ohrozit dítě na jeho právu, což je nezbytný právní dokument.

b) Sociálně – právní ochrana dětí

Nyní se seznámíme s dokumentem **sociálně-právní ochrany dětí**, která je od 1. 1. 2000 upravena v samostatném zákoně č. 359/1999 Sb. o sociálně právní ochraně dětí. Dokument se skládá z devíti částí, přičemž část třetí se dělí na devět hlav. V první části je úvodní ustanovení, ve druhé části jsou popsány základní zásady sociálně-právní ochrany. Třetí část se zabývá opatřeními sociálně-právní ochrany, ve čtvrté se píše o zařízeních sociálně-právní ochrany, v páté části pak o poskytování sociálně-právní ochrany pověřenými osobami. Šestá část obsahuje společná ustanovení, v sedmé části najdeme pokuty, v osmé pak řízení a místní příslušnost. V poslední deváté části se nalézají přechodná a závěrečná ustanovení.

Dítě potřebuje pro svou tělesnou a duševní nezralost zvláštní pozornost právě v oblasti práva, a proto není možné postihnout to v jednom dokumentu či listině. **Deklarace práv dítěte**, přijatá VS OSN 20. listopadu 1959 a **Úmluva o právech dítěte** přijatá v roce 1989, **Listina základních práv a svobod**, která je součástí ústavního pořádku České republiky, věnuje pozornost dětem a rodině.

Sociálně-právní ochrana dítěte představuje zajištění práva dítěte na život, jeho příznivý vývoj, na rodičovskou péči a život v rodině, na identitu dítěte, svobodu myšlení, svědomí a náboženství, na vzdělání, zaměstnání, zahrnuje také ochranu dítěte před jakýmkoliv tělesným či duševním násilím, zanedbáváním, zneužíváním nebo vykořisťováním.

Hlavní principy právní úpravy sociálně právní ochrany dětí jsou: nejlepší prospěch a blaho dětí, sociálně-právní ochrana se poskytuje všem dětem bez rozdílu a je bezplatná, působení, která směřují k obnovení narušených funkcí rodiny.

Sociálně-právní ochrana je zajišťována krajskými úřady, obecními úřady s přenesenou působností, obecními úřady, ministerstvem práce a sociálních věcí, komisemi, Úřadem pro mezinárodněprávní ochranu dětí se sídlem v Brně, dále právnícké a fyzické osoby, které se touto problematikou zabývají.

Ochrana dítěte a zajišťování jeho práv se promítá do právních předpisů v oblasti rodinně právní, sociální, školské, zdravotní, daňové, občanskoprávní, trestní apod., a z toho také vyplývá okruh subjektů, které ji realizují.

Je věcí každého rodiče či vychovatele, zda se aspoň zčásti, s některým z výše uvedených dokumentů seznámí a vytáhne si pro svou všeobecnou informovanost alespoň důležité a zásadní body, které by potom mohl uplatnit ve výchově. Protože pokud by všichni dospělí, kteří se podílejí na výchově dětí, jednali a uplatňovali práva a povinnosti, dle uvedených listin, nebylo by opuštěných, zanedbaných a týraných dětí. Ale setkávali bychom se jen se šťastnými a veselými dětmi, které prospívají jak ve škole, tak i v životě.

1. 3 Manželství a partnerské vztahy

Manželství existuje ve všech kulturách, avšak nenabývá všude stejné podoby ani významu. Existují kultury, kde je manželství považováno za velmi významné a na druhou stranu také kultury, kde nemá jako takové přílišný význam. Pro ilustraci můžeme uvést Roberta F. Murphyho, který popisuje například skupinu Nayarů z Indie, pro které je manželství pouze symbolické. *„Dívka v okamžiku, kdy dosáhne pohlavní zralosti, tj. může rodit děti, se musí provdat za rituálního manžela. Toto manželství však hned zaniká, manžel rituálně umírá, jsou za něj provedeny pohřební rituály. Manžel se již v životě ženy neobjevuje.“* (Murphy, *Úvod do kulturní a sociální antropologie*, Slon, 2004, s. 147)

a) Volba partnera

Volba partnera, především životního partnera, je nesmírně důležité rozhodnutí v životě. Musíme si být vědomi jistých odlišností v mužském a ženském chování. Lépe tak dokážeme respektovat a chápat odlišnosti v chování a myšlení. Každému pohlaví funguje mozek jinak a dá se to i experimentálně vyjádřit, jak uvádí Oldřich Matoušek. Obecně ženský mozek pracuje komplexněji a mužský mozek zaměřeněji.

„Muž je, jak vidíme, o něco lépe vybaven na to, aby byl ochráncem rodiny proti vnějšímu ohrožení a jejím živitelem - je-li ovšem vnějším nebezpečím nepřátelská tlupa a hlavním zdrojem potravy lov. Žena je lépe vybavena na to, aby se zabývala vnitřními záležitostmi rodiny - není-li ovšem podstatné vedení rodinných účtů a schopnost poradit si s rozbitým autem.“ (Matoušek, Rodina jako instituce a vztahová síť, Praha 2003, s. 18)

Co je ale důležitější, než genetická výbava obou pohlaví je spíše to, v jaké rodině vyrůstal. Nemám na mysli její sociální a ekonomický statut, ale sociální chování v rodině, za což považujeme, jaké vztahy, postoje, názory v rodině panují a tím se logicky předávají na další generaci. Ne samozřejmě všechny, ale je známo, že si do vztahů přinášíme jak pozitivní chování z rodiny, tak i to negativní. Obojí nás potom v reálném životě ovlivňuje a je jen na nás, co zvolíme za přijatelné a co nikoliv.

Odborníci a nejrůznější knihy o výchově potvrzují, že ve výchově je důležitý příklad chování přímo od rodičů. Jestliže dítě v rodině uvidí, jak otec v domácnosti s ničím nepomůže a ještě je přítom hrubý na matku, nemůžeme potom od dítěte očekávat, že nám bude v domácnosti pomáhat a už vůbec se potom nemůžeme divit, jestliže si vybere partnerku, ke které se nebude chovat zrovna vybíravým způsobem. Nebo naopak, pokud se s partnerem budeme vzájemně respektovat, domácí práce budeme mít rozdělené nebo si alespoň budeme pomáhat, to samé můžeme potom očekávat od našich dětí.

Již roční dítě vnímá, jaká je atmosféra doma, jestli je matka klidná a vyrovnaná, když přijde partner, zda znervózní nebo se těší, jak budou všichni spolu. Dítě vnímá i chování rodičů k sobě navzájem, zda se dotýkají, jakým způsobem spolu komunikují atd.

b) Volba manželství

Zde jsme již pokročili od výběru partnera k volbě pro manželství. Pro někoho jasná a ideální forma dalšího pokračování a prohloubení partnerského vztahu. Pro jiné nic neznamenající právní akt, kterým se ve vztahu nemůže nic změnit. Spíše je jen na překážku.

V kapitole právní aspekt rodiny a dítěte jsme si vymezili manželství po právní stránce, tedy jako „*trvalé soužití muže a ženy, ... hlavním účelem manželství je založení rodiny a řádná výchova dětí*“ (Holub a kol., *Zákon o rodině - komentář a předpisy související - 8. aktualizované vydání podle stavu k 1. 9. 2007*, §1, Linde Praha, 2007). Vstup do manželství je závazek na celý život, odpovědnost vůči partnerovi, sobě a narozeným dětem. Někteří lidé neberou manželství vážně, přestože jde o vážný a odpovědný krok. Odpovědnost můžeme každý chápat jinak, záleží, jak už jsem zmínila, na naší původní rodině, na zkušenostech s partnerskými vztahy, zda jsme schopni se z nich poučit, na okolí, zda jsou svobodní či ženatí, zda šťastně svobodní či nešťastně ženatí a opačně.

V dnešní době mnoho párů nejdříve řeší vzdělání, kariéru, bydlení, a pokud tohle všechno mají a rozhodnou se pro manželství, nastává další otázka, zda mít či nemít děti? Jedni jsou zastáncem naplnění podstaty manželství, což je výchova dětí, bez dětí si nedokážou představit život. Druzí preferují spíše hmotné věci a svoje pohodlí. Když už vyvstane potřeba starat se o někoho, skončí to koupí nějakého domácího mazlíčka.

Odpůrci manželství mohou argumentovat vysokou rozvodovostí, která se u nás pohybuje okolo 49%. Ve vyspělých evropských zemích převládá trend „postmoderní strategie“, což znamená, že se již nevyplatí opravovat staré věci, například není módní nechat si opravit hodinky, ale je lepší si rovnou koupit nové. V některých případech se tato strategie objevuje i v manželství. Jakmile se objeví problém, utíkáme od něj místo toho, abychom se jej snažili řešit a manželství zachránili, aby fungovalo dál. Totéž se stává u nesezdaných párů, kdy partneři raději vztah opustí, je to pro ně jednodušší než soudně řešit vypořádání majetku a péči o děti.

Já jsem zastáncem institutu manželství, jelikož se domnívám, že pokud si zvolíme správného životního partnera, považujeme vstup do manželství za přirozený krok v partnerském vztahu. Vždyť svatební den je slavnostní událost, kdy se vztahy s rodiči ještě více utuží, protože si obě strany uvědomí, že jsme „hnízdečko domova“ už opravdu opustili i po právní stránce. A pro samotné novomanžele je to krásný okamžik sice plný nervozity, ale také zároveň emocí, které nás k sobě ještě více připoutají.

A proto mít rodinu, což znamená mít děti, je pro nás naprosto přirozená myšlenka. Přikláním se k plánovanému rodičovství, protože si myslím, že je od rodičů zodpovědné, když si nejdříve vyřeší bytovou situaci, kariéru a potom už nic nebrání příchodu nového člena do rodiny. I celé těhotenství, pokud se oba partneři na dítě těší, se pozitivně odrazí na dítěti, čemuž se budu věnovat v následující kapitole.

2. Vývojová stádia

V této části mé bakalářské práce se chci zaměřit na charakteristiku jednotlivých vývojových stádií od prenatálního období až po předškolní věk. Důležité faktory jednotlivých období dále ovlivňují budoucí vývoj jedince. Končím předškolním věkem, jelikož další výchovná působení již nejsou tak účinná jako do tohoto věku, na čemž se shodují i odborníci.

Vývojová psychologie zkoumá prožívání a chování člověka během celého jeho života. Popisuje tedy, co vzniká, co se rozvíjí a postupně i zaniká od počátku osobnosti až do konce. Proto považuji za důležité charakterizovat jednotlivá období.

2. 1 Příprava na mateřství

Příprava na mateřství, nebo-li období početí dítěte a těhotenství, o kterém se říká, že patří k nejkrásnějším zkušenostem, které život ženě přináší a také se řadí k nejkrásnějšímu období, které žena může zažít. Ze své vlastní zkušenosti to mohu jen potvrdit. Během těhotenství dochází k mnoha změnám, se kterými se musí žena vyrovnat. V těhotenství je ženský organismus ovlivňován několika vlivy, které nejen umožňují vývoj dítěte, ale dochází též k tělesným změnám budoucích maminek. Je proto dobré o těchto změnách vědět a dobře se na ně připravit.

Normální těhotenství je rozděleno na deset lunárních měsíců (po 28 dnech), tedy na 40 týdnů. První období začíná početím a trvá první dva měsíce. Je to tzv. období zárodečné (embryonální), začínají se utvářet vnitřní orgány dítěte. Má již své vlastní srdce, které pumpuje krev. Jeho tlukot nás bude provázet až do konce života.

Od osmého týdne těhotenství má již embryo podobu člověka a je nazýváno jako období plodu (fetální). Dokud však nebude plně vyvinut nervový systém, plod nevidí ani neslyší.

Na začátku třetího měsíce těhotenství absolvuje každá matka vyšetření ultrazvukem, které dokáže rozlišit nesprávně vyvinutý orgán, např. rozštěpy patra rtů, srostlé prsty, nesprávný počet prstů či končetin. Je možné provést vyšetření, které

z krve prokáže, zda dítě trpí Downovým syndromem, což se projevuje mentální retardací, tělesnými malformacemi, anomáliemi obličeje jako mongoloidní vzhled, obličej má ploché rysy, ve vnitřním koutku oka je výrazná kolmá kožní řasa, což způsobuje dojem šikmých očí, uši jsou menší, ústa pootevřená.

V pátém měsíci plod dobře slyší a reaguje na vnější zvuky. Vytvářejí se první zuby, jsou zaznamenávány první pohyby očí, i když jsou stále zavřené. Pohlavní orgány jsou již vyvinuty, u děvčat již vaječníky mají všechna vajíčka, která budou využívat po celý život (asi milión). Výživu již plně zajišťuje placenta, poskytuje plodu vzduch, ochranné látky a funguje také jako čistička odpadu z látkové výměny. Dítě reaguje na vnější zvuky, dle toho se pohybuje a mění se mu srdeční pulz. Je také dokázáno, že dítě mění své pohyby na základě různých druhů hudby.

Všechny orgány kromě plic jsou plně vyvinuté již ve čtyřiaadvacátém týdnu. V tomto období se vyvíjí buňky zodpovědné za vědomí a také cyklus spánku a bdění. Představte si, že dítě již může plakat. Výrazně se vyvíjí mozek a nervová soustava, díky rychlejšímu přenosu nervových vzruchů se zlepšuje schopnost učit se. Mozek dítěte je již také schopný kontrolovat teplotu.

Dítě v osmém měsíci je schopné vnímat světlo a tmu přes břišní stěnu. Končetiny jsou již plně vyvinuté včetně nervových zakončení, dítě má tedy koordinované pohyby. Prakticky všechny orgány jsou vyvinuté, kromě plic, které ještě potřebují čas. Nervová soustava včetně mozku jsou již plně výkonná, o výživu se plně stará placenta. Dítě ještě nemá vyvinutý spánkový rytmus, proto může být několik hodin vzhůru a naopak přes den spát. Dítě má dokonce sny.

Od devátého měsíce je dítě plně vyvinuto a připraveno k porodu. Má vrstvu podkožního tuku je baculatější, má otevřené oči. Končetiny jsou také plně vyvinuté včetně nehtíků, dítě zvládá koordinaci končetin a jeho obličej je kulatý. I plíce jsou již plně vyvinuty.

Kanadský psycholog Thomas Verny (původem z Bratislavy) rozdělil východiska prenatalní psychologie do těchto čtyř bodů:

1. *Lidský plod dovede vidět a slyšet, může něco prožívat, dokonce je schopen se učit a cítit.*
2. *Z toho vyplývá, že to, co dítě cítí a vnímá, začíná formovat jeho postoje a očekávání vůči sobě samému.*
3. *Hlavním zdrojem těchto „poselství“, která dítě formují, je jeho matka. To, na čem záleží, jsou hlubší a trvalé formy citění.*
4. *Nejnovější výzkumy se začínají čím dál více zaměřovat i na otce a jeho city. Donedávna se k nim nepřihlíželo.*

(Matějček, Co, kdy a jak ve výchově dětí., Praha: Portál 2007)

Podle **prenatální psychologie** miminko od momentu početí vnímá všechno, ale na trochu jiné úrovni než narozený člověk. To, co matka v těhotenství prožije, zůstane v dítěti někde hluboko zakódováno v podvědomí a bude jej to ovlivňovat i v budoucnu, i když o tom nebude vědět. Matka je pro dítě v době těhotenství středobodem všeho a dítě chce být matkou bezpodmínečně milováno.

Relativně velké dopady má odmítnutí matkou, mám na mysli nechtěná těhotenství, kdy dítě vycítí, že je matka nemá z nějakého důvodu ráda. Následkem pak může být dítě, které si nevěří, myslí si, že není dost dobré, má pocity méněcennosti. Podobné pocity mohou nastat, když matka upřednostní otce, tzn., že dítě si nechá jen kvůli partnerovi. Dítě to vycítí, že není na prvním místě, že táta je ten důležitý a tento vzorec chování pak uplatňuje v budoucích vztazích, aniž by o tom vědomě vědělo.

Jak už jsem uvedla, těhotenství je nejkrásnější období pro ženu, ale i pro jejího partnera, kdy společně očekávají příchod miminka. A pokud ta očekávání jsou radostná a dítě pozná, že je milováno, nic nebrání vychovat z miminka sebevědomého jedince.

2. 2 První měsíce života novorozence

Jedná se o období od porodu do dvou měsíců života dítěte. Z bezpečí matčina břicha je dítě na světě a čelí všem nástrahám, které ho čekají. Pokud je ale na blízku matka, která nejen že dítě miluje, ale dokáže se o něj i postarat, nic nebrání správnému vývoji a poznávání všemu novému. V prvním měsíci života dítě většinou

spí. I když to není zcela přesné, protože dítě má vyvinutý sací reflex, takže přijímá potravu. Dále vyměšovací reflex, reflex zvracení, škytání, kýchání a křiku a úlekový reflex. To máme sedm činností, které novorozeně ovládá. A to není věru málo na tak malého drobečka.

Novorozené děti vidí na dálku 25 až 30 centimetrů od očí dítěte, nejčastěji tedy vidí svoji matku a blízké členy rodiny. Všimá si nejprve obličeje jako celku a až po té jednotlivých částí jako oči, nos, ústa. Je schopno rozlišovat lidský hlas od jiných zvuků. Nejznámější je samozřejmě hlas matky a otce. Reaguje také na různé zvuky, při výrazném zvukovém podnětu sebou trhne. Zvláštní je, že každá matka mluví na dítě jinak než na svého partnera či ostatní členy v domácnosti, a to zřetelně, vyšším hlasem a slova opakuje. Dobře vědí, že jim dítě nerozumí.

Dítě vnímá i náladu a duševní rozpoložení matky. Když je matka nervózní či rozčilená, může se to projevit například průjmy dítěte, častějším křikem. Matka si potom myslí, že je dítě nemocné a vyhledá odbornou pomoc, ale někdy bývá jednodušší, když se matka uklidní a vyřeší si své problémy. Občas stačí zapojit partnera či babičku, aby si matka mohla odpočinout a nasbírat nové síly. Z čehož plyne, že i tak malé dítě vycítí, zda je v dobrých rukou.

Většina odborníků radí novopečeným rodičům, aby se snažili vytvořit určitý denní režim. Dítě se pak lépe přizpůsobí činností, které je obklopují a které se po něm později budou vyžadovat. Pro dítě je nový svět chaotický a těžko se v něm orientuje, ale když bude mít momenty, které se stále opakují, lépe si na ně zvykne. A nejlepší je začít hned od začátku, tedy od narození.

2. 3 Období kojení

Časově období kojení můžeme vymezit od třetího měsíce do jednoho roku dítěte. Během tohoto období dítě prodělává prudký vývoj pohybových, smyslových, poznávacích i citových vlastností své osobnosti. Dítě již tolik nespí, ale čím dál více se zajímá o dění okolo. Kojenec už ví, kdy je čas spát a kdy je čas si hrát.

Koncem druhého měsíce či začátkem třetího měsíce dítě objevuje své ruce. Nejprve je pozoruje, pak přijde na způsob, jak dlaň otevřít a zase zavřít. Přichází na řadu nejrůznější chrastítka, hrkátka a jiné hračky, které dítě zaujmou, ale dokážou i stimulovat jeho poznávací a smyslové vlastnosti. Hlavu volně otáčí do stran a pozoruje předměty kolem sebe či nad sebou, například kolotoč nad postýlkou, na němž se otáčejí různé předměty, někdy doprovázené zvukem a v noci světélkováním.

Pozor! Důležitý okamžik, úsměv! Není to jen nějaký úšklebek či nepovedená grimasa, ale opravdový úsměv a patří jen a jen nám. Dítě rozpoznalo matku či otce a zřetelně na dlouhou dobu se usmálo. Ano tady začíná společenský kontakt. Dítě tím dává najevo svou radost z přítomnosti dospělých osob. Proto je dobré, abychom se na dítě často usmívali a hovořili s ním. Povídali mu, co zrovna děláme, co nás čeká, ukazovali a popisovali mu různé předměty.

Mezi třetím a čtvrtým měsícem začne dítě broukat, až je z toho samo překvapeno. Ve čtvrtém měsíci se pak dokáže přetočit na bok a zase zpět a je to ohromná legrace ale také námaha. Pláč a křik se nám také vyvíjejí, rozpoznáme, zda se jedná o pláč, kdy dítě něco trápí či bolí nebo si jen vynucuje naši pozornost. Reaguje na hlas matky, když mu něco vytýká či důrazně sděluje, zpozorní a ví, že něco udělalo. Naopak když si s matkou jen tak povídají nebo dělají legraci, je uvolněné a veselé.

V pátém měsíci si bravurně hraje s prsty na ruce, ohmatává je, dokáže pevně držet chrastítka a mávat s nimi. Jakýkoliv předmět zkoumá přes ústa, protože je to pro dítě jeden z uchopovacích orgánů. Častěji se mu také podaří dopravit nějakou hračku do zorného pole. A tady se rozvíjí souhra oka a ruky, tedy vedení ruky pod kontrolou zraku. Vše je zatím nedokonalé, ale postupně se dítě zlepšuje a ten pokrok je úžasný.

V sedmém měsíci začíná krásné období žvatlání, zdvojování slabik. Můžeme si s dítětem hrát na schovávanou a dělat „kuk“ nebo „bububu“ a dítě nás hledá očima, když nás najde, radostně se usmívá. Můžeme učit děti známé říkadla jako Paci, paci

pacičky a dítě po nás opakuje tleskání. Nebo ukázat dítěti, jak bude veliké a ono natahuje ručičky nahoru a různé další hry, které pobaví jak dítě, tak i rodiče. Také se nám mohou objevit první zuby a s tím spojená nespavost, uplakanost dítěte.

V desátém měsíci dítě leze po čtyřech, samo se posadí. Zkoumá prostor kolem sebe, takže přijdou na řadu dostupné šuplíky, vytahování věcí ven a začíná drobné předměty uchopovat ukazováčkem a palcem. Dítě je čím dál víc vnímavější, pozná, které osoby, patří do jeho okolí. Pokud se objeví cizí člověk, začne plakat a honem se chytí mámy a drží ji pevně.

Období kolem jednoho roku je spjato s netrpělivým očekáváním, kdy že se ta naše ratolest odváží stoupnout a udělá první krůček. Hodně dítě napodobuje, co rodiče dělají, například maminku při domácích pracích.

V předešlém textu jsme si přiblížili senzomotorický vývoj kojence, protože úzce souvisí s rozvojem poznávání a osamostatňování se. Nyní si vytýčíme dva základní momenty psychického vývoje, které jsou důležité pro další život dítěte.

Na konci druhého měsíce života novorozenec zřetelně pozná matku, dokáže ji odlišit od ostatních členů rodiny, v její náruči nachází útočiště před světem a buduje si základní vztah s matkou, kterým je **důvěra**. Důvěře se postupně učí a má k tomu mnoho příležitostí. Nejdřív je odkázán pouze na matku či na nejbližší členy rodiny. Jestliže toto prostředí je láskyplné, pochopí to i tak malý kojeneček. Tato základní důvěra se má stát a zůstat nejhlubší vrstvou osobnosti, která přežije všechna pozdější zklamání.

Důležitým mezníkem je pak osmý až desátý měsíc, kdy si dítě utužuje vztahy s matkou a otcem. Je to typické období pro kojence zvané **fixační** a je dobře, když si ho každé dítě prožije. Kojeneček dokáže rozlišit matku a otce od ostatních členů rodiny a také od úplně cizích lidí nebo těch, které nevidí tak často. Proto je běžné, jestliže babičku vidí dvakrát do měsíce, že začne plakat a schoulí se k mámě do náruče, kde je v bezpečí. Babičky by si to neměly vykládat osobně a s trpělivostí počkat, až toto fixační období zdárně skončí. Ba naopak by nebylo v pořádku, kdyby

se objevil cizí člověk a dítě by k němu bez ostychu šlo a vůbec se nebálo. „V této citové vázanosti k někomu „svému“ nabývá totiž dítě zřejmě citovou jistotu a oporu, která mu bude základnou pro postupné uvolňování a osamostatňování. (Kdyby toho nebylo, mohlo by se později v dospívání stát nikoliv samostatným, nýbrž „nevázaným“, což je velký rozdíl). Známy am. psycholog E. Erikson usoudil, že v poslední čtvrtině prvního roku života jde u dítěte o vytvoření zásadní a základní důvěry v lidi. Z té pak vyplývá i důvěra v sebe. Není-li toto vývojové období dobře prožito, je nebezpečí, že místo důvěry bude průvodcem dítěte do dalšího života nedůvěra. A to zajiště je moc špatný (nedůvěryhodný) průvodce.“

(Matějček, Co, kdy a jak ve výchově dětí, Praha: Portál 2007)

2. 4 První krůčky k samostatnosti batolete

První krůčky k samostatnosti batolete můžeme časově vymezit od jednoho roku dítěte až do tří let. Dále se nám rozvíjí pohybové a rozumové dovednosti, rozvoj řeči a slov, hra, dítě roste, mění svou podobu, známé jsou záchvaty vzteku tzv. období vzdoru, ale nejdůležitější je rozvoj emocionální stránky. Pod tímto termínem si můžeme představit formování vztahu s dítětem, vytváření vazeb, sebehodnocení, sebeúcty.

Když se miminko narodí, má potřebu být s lidmi. Od třetího měsíce se začne víc zajímat o určité lidi ve svém okolí. Také začne zjišťovat, kdo je jeho matka a otec, i když ještě nemiluje tak jak ho milují jeho rodiče. Ale během roku a půl se city natolik vyvinou a rodiče se stanou citovou oporou dítěte. Na konci prvního roku dá dítě zřetelně najevo, zda chce maminku nebo babičku. City postupně rostou a asi ve dvou letech věku jsou tak silné jako city jeho rodičů. Nutno dodat, že otcové milují své děti stejně silně jako jejich matky, totéž platí pro prarodiče.

Většina dětí si ke svým rodičům vytvoří pevnou vazbu během prvního roku a půl života. Pokud bychom ho nechali samotné, dostane strach a nejvíc se bojí právě v tomto období. Zhruba kolem dvou let bude dítě chápat, co může od svých blízkých osob očekávat, například: „Maminka je ráda, když si hraju s kroužky, protože je umím navléct na tyčku“, nebo „tatínek mě má rád, protože jsem jeho holčička“. Pokud rodiče ignorují projevit svému dítěti lásku, dítě se bude snažit získat ji jiným způsobem (bude

třeba zlobit), ale může si také myslet, že ho rodiče nemají rádi kvůli tomu, že něco provedlo. Zlobení tak může vést k tomu, že rodiče se rozčílí, což vede k negativnímu sebehodnocení. Bezpodmínečná láska rodičů je pro dítě velmi důležitá a ovlivňuje to, jak se dítě chová k jiným lidem, ale také k hodnocení sebe sama.

Začátek sebeuvědomování je již v útlém věku, kdy si dítě pozoruje své ruce, kterými se snaží něco uchopit. Není ale jasný důkaz, že o sobě přemýšlí jako o „já“ dříve než v jednom roce věku. V tomto věku má větší zájem o svoji osobu než o ostatní, když se vidí, např. na videu nebo na fotografiích. Zpočátku se nepoznává, ale protože děti jsou učenlivé, pokud se k fotografiím budeme vracet a budeme dítěti povídat, kdo tam je, je schopno i po delším čase se samo k fotografiím vrátit a samo bude říkat, kde je máma, táta, babička, děda atd. Ve třech letech je již evidentní, že si dítě uvědomuje sebe sama.

Krátce se ještě zastavíme u vzteku dětí, který bývá častý a typický pro batolecí období, a to **období vzdoru**. Je logické, že když si dítě uvědomuje sebe sama a svoji osobnost, že se to musí nějakým způsobem projevit. A tak když si s naší dvacetiměsíční dcerou čteme říkadla a já se rozhodnu, že to už stačí, že je čas na svačinku, narážím na odpor a moje dcera při dotazu, jestli budeme jíst jogurt, asi třikrát po sobě opakuje, že ne a ukazuje mi zpátky na říkadla. Samozřejmě se může jednat o spoustu jiných každodenních situací, které s dětmi rodiče zažívají a protože je každé dítě jiné i projevy vzdoru a vzteku jsou u každého odlišné. Jedno dítě bude stávkovat a stále říkat, že to či ono dělat nebude, druhé začne křičet jako by je na nože braly, třetí začne kolem sebe kopat, čtvrté si lehne na zem, zrudne a začne křičet.

Právě v těchto okamžicích je důležité, aby rodiče odhadli tu „zdravou míru“, kdy by měli buď dítě nechat být, pokud je to možné anebo se snažit vztek zmírnit. Většina odborníků se shoduje na tom, že nejrozumnější je nechat dítě být. Pokud nebude mít dítě „obecenstvo“ nebude se mít před kým předvádět, jeho doba vzteku se značně zkrátí a postupně může až vymizet.

Já osobně se přikláním k názoru Zdeňka Matějčka, který se domnívá, že nejméně polovina zlostných a vzdorných záchvatů je vyprovokována námi rodiči,

jelikož příliš spěcháme a jsme málo trpěliví. Že na děti křičíme místo toho, abychom těmto situacím předcházeli. Samozřejmě to není o tom, všechno dětem povolit, stále musí platit určité hranice, co se „smí“ a co se „nesmí“, ale měli bychom se zaměřit na předvídání možných srážek. *„Například připomeneme mu, že za chvíli bude oběd a že si budeme mýt ruce. Když se mají uklízet hračky, nabídneme dítěti pomoc a nechceme, aby to dělalo jen samo. Když jdeme ven, dovolíme mu, aby si vzalo nějakou milou hračku s sebou – a sami dáváme pozor, aby se mu neztratila. Má-li jedno své autíčko nebo jednu svou panenku v ruce, není také tolik důvodů, aby se neúnosně vzrušovalo před hračkářstvím.*

Psychologická poučka praví, že nemá mnoho smyslu dítě za nějaký jeho „záchvat“ zlosti nebo vzdoru trestat. Nepomůže dítěti vyčinit, naplácat mu, natož mu domlouvat a jeho chování s ním „rozumně“ rozebírat. Tady totiž nejde o rozum, ani o charakter, ani o mravní záležitost. Je to prostě projev slabosti adaptačních mechanismů nevypělého organismu dítěte.“ (Matějček, Co, kdy a jak ve výchově dětí, Praha: Portál 2007).

Na co bychom ale dle Zdeňka Matějčka neměli zapomínat je následné zpracování onoho zlostného výbuchu. Je dobré dítěti popsat, co se stalo, jak jsme dítě i my reagovali a hlavně dítě ujistit, že ho stále máme rádi a už bychom neměli nic zbytečně vyčítat a celou situaci protahovat.

Nemůžeme opomenout odnaučení nošení plenek a přechod na nočník, což je srovnatelné s prvními krůčky. Protože dítě si uvědomí, že dokáže ovládat močový měchýř, a to je velký pokrok. Předpokladem pro to, aby se při učení na nočník vše podařilo, je dostatečná zralost dítěte a trpělivost rodičů.

„Předčasným vysazováním na nočník dítě zbytečně stresujete. Snaha blýsknout se před známými, jak je geniální, nemusí být korunována úspěchem. V horším případě to může Vaše dítě i nepříjemně ovlivnit v jeho dalším vývoji a chování,“ uvádí pediatr MUDr. Martin Gregora.

Poslední oblast, kterou bych ráda zmínila, je **hra**. Kolem jednoho roku dítě stále vyžaduje pozornost a asistenci rodičů, nemá dostatečnou představivost, jak by si mělo s hračkami hrát nebo na co si hrát. Když budeme dobrým průvodcem dětských her,

dočkáme se chvíli, kdy si dítě samo listuje v knížce, aniž bychom u toho seděli s ním. Zrádnost však spočívá v tom, pokud si budeme myslet, že naše dítě je neschopné a budeme se snažit mu vše ukázat, jak to funguje, co se s tím dá dělat.

Tak tudy cesta nevede. Pak by se z dítěte nestal samostatný jedinec, protože by stále čekal na maminku a na tatínka, kteří mu ukážou, jak věci kolem něj fungují, co má a co nemá dělat. Je dobré, nechat dítě si hrát, být klidně u něj v blízkosti, ale do hry mu nezasahovat. Jen ať si dítě samo vyzkouší, že autíčko má kola, panenka má vlásky, očka, že knížku si můžu prohlížet klidně písmenky vzhůru atd. Když bude naši pomoc potřebovat, jistě se ozve. Ve dvou letech je potom typické, když si děti hrají na písku, dokážou si pěkně hrát sami, ale každé samo a nejlépe tak, aby ostatní děti měli svůj vyhraněný prostor a nezasahovali do toho našeho. Říká se tomu „hra paralelní“ neboli „vedle sebe“.

Ale velký milník přichází kolem třetího roku, kdy dítě dokáže spolupracovat s ostatními dětmi, dokáže si s nimi hrát a naopak dětskou společnost vyhledává. Významnou roli hraje to, že dítě si uvědomuje i jiné lidské bytosti než sebe, což je obrovský pokrok. Najednou poznává, že jestliže jiné dítě uhodí hračkou, že ho to bolí stejně, jako by to jiné dítě udělalo jemu.

Komunikace zde sehrává také svou roli, děti se mezi sebou dokážou dorozumět, což usnadní právě onu spolupráci třeba na tom písku. A co se na písku ještě může odehrát a ne jen tam je to, že každé dítě musí počkat, až bude na řadě. Krásný příklad je dětská klouzačka na pískovišti, kdy by se každé dítě chtělo svést, ale pochopí, že všechny děti se naráz svést nemohou. Musí prostě jedno po druhém, a tudíž musí počkat, až na něj přijde řada, že nejde všechno hned.

2. 5 Začlenění dítěte do kolektivu

Začlenění dítěte do kolektivu lze vymezit od konce 3. roku do 6. roku. Je charakteristické tělesným vývojem, zvláště v oblasti motoriky jako je běh, házení předmětů, pomoc při úklidu atd.

Vývoj řeči a myšlení, kdy se děti neustále ptají **proč**? Na rodičích či vychovatelích je, aby na každou otázku dítěti odpověděli a neztratili tak jeho pozornost o danou problematiku. Oceníme to později ve školním věku, kdy naopak budeme chtít, aby se dítě zajímalo o školu a další povinnosti s tím související. Odborná veřejnost se shoduje, že není třeba před dítětem jakékoliv téma tabuizovat a pokud se nás dítě zeptá na početí, měli bychom mu to s přihlédnutím k jeho věku vysvětlit.

A jaká je rada, jestliže otázek je již příliš a nás už z toho brní hlava? Odpověď je jednoduchá, můžeme se naopak zeptat my rodiče, co si o tom dítě myslí, proč si myslí, že to tak je nebo funguje a leckdy budeme příjemně překvapeni, co si dokáží děti myslet a na jaké intelektuální úrovni.

Psychologové stále připomínají čtení pohádek před spaním, což v dítěti rozvíjí představivost, má kladný vliv na řeč, slovní zásobu, vybavování si myšlenek. A nemusí se jednat jen o čtení před spaním, ale vztah ke knihám je dobré budovat již od batolecího věku, zařadit jej mezi herní činnosti i přes den.

Dovednost, kterou dítě učíme již od útlého věku, jsou **hygienické návyky**, které se v tomto období ustálí a děti je vykonávají v uspokojivé míře, například návyky samostatného oblékání, návyky spánku, správného jídla, vyměšování a mytí. *„Co tedy nepromeškat? Vytváření hygienických návyků! Jestliže se dítě v tomto věku naučí čistit si zuby (a zvláště naučí-li se tomu správně, jak zdůrazňují naši zubní lékaři), pak je velká naděje, že už to v životě nezapomene. Naučí-li se mýt si ruce před jídlem, koupat se před spaním, opláchnout ovoce apod., je velká naděje, že to bude dělat i nadále, bez nucení a pobízení. Je schopno přijmout a s pravidelností takřka železnou dodržovat postup ranní a i večerní toalety, takže když spěcháme nebo chceme přijít s nějakou inovací, můžeme vyvolat jeho ostrou obrannou reakci.“* (Matějček, Co, kdy a jak ve výchově dětí, Praha: Portál 2007).

Také se vyhraňuje převaha jedné ruky, kdy jedna mozková hemisféra přejímá vedoucí úlohu. V případě, že vidíme, že u dítěte převládá levá ruka tzv. levorukost, není dobré přecvičovat dítě na pravou ruku.

Dominantní úlohu stále zastává hra, která rozvíjí a stimuluje rozvoj osobnosti dítěte. V tomto období mají děti rády hry s míčem, tanečky, přeskakování, prolézání, ale také kreslení, modelování, nejrůznější stavebnice, kde mohou skládat, rozkládat. Později tyto dovednosti uplatní ve škole, kdy se budou učit jednotlivá písmenka a z písmenek budou skládat slabiky a nakonec slova. To je stavebnice, která dítěti vydrží ještě mnoho let.

Většina dětí má ráda přítomnost ostatních dětí a v tomto věku to platí dvojnásob. Jsou rády, když si jich druhé děti všimnou, vezmou je do hry, ale také když mohou svého kamaráda přivést domů. Přátelské vztahy se začínají utužovat, prohlubovat, vznikají první platonické lásky, na které se potom dlouho vzpomíná. Kamarádství je potom provází celý život a je to nesmírně důležitý sociální vztah.

Milník, kterým je **mateřská škola**, je pro některé děti bezproblémový, jiným trvá, než si na novou situaci zvyknou. Především se jedná o nový denní režim během dne, dítě poznává jinou autoritu než rodiče a prarodiče. Činnosti, které poznává, například dokončit nějaký úkol, společně něco vyrobit, plně se soustředit, se potom promítá i do školních let.

Dítě se začlení do určité skupiny, kde může uplatnit nebo se přiučit vlastnostem jako je družnost, tolerance, obětavost. Je dobře, když dítě přijde ze školky a povídá nám, co zažilo, jaká je paní učitelka. Také se zde projeví různé výchovné styly, které pokud nebyly vhodné, mají šanci na to, že jestliže je dítě určitou dobu bez tohoto vlivu, je možná určitá náprava.

Předškolní věk je velice důležité období, kde bychom jako rodiče měly dbát na to, co dítě učíme a učit je to správně! To, co se do organismu zabuduje špatně, se pak velmi obtížně napravuje.

3. Výchova

„Chválit a povzbuzovat dítě je stokrát účinnější než hrozit a trestat.“

Orison Swett Marden

V této kapitole bude důležitým bodem výchova, jak už nám sám název napovídá. Nejdříve chci sdělit, co to výchova je, potom se zaměřit na výchovné zásady. Dále se budu zabývat výchovnými styly, které ovlivňují osobnost dítěte a s tím související negativní a pozitivní dopady výchovy. V poslední části se zaměřím na odměny a tresty ve výchově a sebevědomí dítěte.

3. 1 Výchova a výchovné zásady

Výchovou se chci zabývat, jelikož ovlivňovala a ovlivňuje náš minulý, přítomný i budoucí život, totéž platí i o rodině. Mám samozřejmě na mysli výchovu v rodině, kdy vychováváme jedince a začleňujeme jej do společnosti. Cílem, nás vychovatelů je, abychom se za svoji výchovnou metodu nemuseli stydět a vychovali zdravě sebevědomého jedince, k čemuž nám výchova jako taková může pomoci.

Výchova je *„záměrné, cílevědomé působení, které se projevuje všestranným formováním osobnosti. Je to specificky lidská činnost“* (Kraus, učební texty *Teorie výchovy*, Brno 2006, s. 5). Adjektiva *„záměrné a cílevědomé“* můžeme vysvětlit jako prvky výchovy, které si jako vychovatelé stanovíme, jedná se tedy o cíl našeho snažení. Pokud si stanovíme cíl, je promyšlený, alespoň v okrajových rysech, kterým se řídíme. V průběhu výchovy je možné podružné cíle měnit, ale ty hlavní jako je řádná výchova jedince, jeho uplatnění ve společnosti se nemění.

„Výchova v užším smyslu je výchova mravní, ke správnému chování, k dobrým mravům (formování postojů, vztahů k hodnotám). Výsledkem výchovy, chápaném v tomto smyslu, je člověk dobře vychovaný, s dobrými mravy.“

„Výchova v širším smyslu je záměrné působení na člověka (viz různé definice výchovy). V pojmu „výchova“ se spojuje vzdělávání v úzkém smyslu i výchova v úzkém

smyslu. “ (Walterová, Z podkladové studie: Tvorba a realizace kurikula v evropské dimenzi, projekt „České vzdělávání a Evropa“, Učitelství č. 2, roč. 6 (1998/9))

Výchovné zásady vyplývají z cílů výchovy a pro vychovatele to mohou být jisté požadavky, kterými se může nechat vést, aby dosáhl úspěchu v komplikovaném procesu, jakým výchova beze sporu je.

a) Zásada úcty ke každému člověku

⇒ v průběhu výchovného procesu by měl vychovatel dávat najevo, že si váží každého jednotlivce s jeho individuálními a osobními potřebami, s jeho názory.

b) Zásada ohledu na věkové a individuální zvláštnosti vychovávaných

⇒ dodržování této zásady znamená uplatňovat takové nároky, které jsou přijatelné vzhledem k věku a osobnosti vychovávaného jedince.

c) Zásada opory o kladné rysy osobnosti vychovávaného

⇒ poskytuje možnost opřít se při výchově o kladné vlastnosti a projevy chování u vychovávané osobnosti, i když se to z počátku tak nejeví, je na nás, abychom pozitivní stránky u dítěte objevili.

d) Zásada aktivity vychovávaných

⇒ vychází z aktivní vlastní činnosti, vlastního poznání a přemýšlení, ke kterému by vychovatel měl dítě podněcovat zajímavým obsahem.

e) Zásada demokratického vztahu mezi vychovatelem a vychovávaným

⇒ důležité je vytvořit přátelskou a radostnou atmosféru,

⇒ vychovatel má přirozenou autoritu.

f) Zásada názornosti

⇒ hlavní roli by měla hrát životní zkušenost, osobní příklad.

g) Zásada trvalosti

⇒ všechny dovednosti, návyky v jednání bychom měli uplatňovat takovým způsobem, aby takové jednání mohl jedinec kdykoli využít.

h) Zásada spojení výchovy se životem

⇒ zdůrazňovat souvislosti s reálným životem.

ch) Zásada jednotného působení, spolupráce všech vychovatelů

⇒ předpokládá spolupráci všech výchovných autorit.

i) Zásada důslednosti

⇒ bez důslednosti nelze vytvářet trvalé návyky a pevný charakter.

3. 2 Výchovné styly

Dají se definovat jako určitý přístup k výchově, pravidla a způsob výchovy. U výchovných stylů platí, že se mohou přetransformovat jak pro role rodičů, vychovatelů, tak i učitelů ve škole. Už jsem zmínila pravidla, která jsou pevně stanovená a co je u výchovy zásadní, dodržování, a to za každých okolností.

V této souvislosti mne napadla otázka, co je to ideální výchova? Co je výchova, už víme, ale aby byla ideální? Dle mého názoru by se měla prolínat a také akceptovat jedinečnost a osobnost dítěte s osobností vychovatele a výsledkem by měl být harmonický a vyvážený vztah vybudovaný na důvěře, který završuje rovnováha autority vychovatele a samostatnost dítěte.

Nyní se budu zabývat **výchovnými styly** a jejich dopadem na osobnost dítěte, což značně souvisí s tématem mé bakalářské práce.

1. Styl postavený na autoritě

Je postavený na absolutní autoritě vychovatele, což znamená jen samé příkazy, zákazy, které je nutno bezpodmínečně dodržovat, jinak jsou jedinci přísně potrestáni. Dítě zde nemá prostor pro vyjádření vlastního názoru, diskuse je také nepřípustná. Rodič dítě často kontroluje, zda plní zadané úkoly, které jsou někdy i dosti náročné.

Vychovatel u dítěte ocení, když je poslušné, pořádkumilovné, z čehož nám vyplývá naprostá absence vřelosti a oboustranné komunikace.

Pokud je dítě vychovááno takovýmto způsobem je sice odpovědné, průměrně schopné, ale naprosto postrádá jakoukoliv spontaneitu, je ostýchavé, málo společenské. Můžeme se setkat i s agresí, a to nejen k okolí, ale i vůči své autoritě. Bývá neurotické, jelikož nejsou dlouhodobě uspokojovány jeho potřeby a není brán zřetel na jeho přání a tužby.

2. Styl postavený na autoritě a diskusi

Opět je postavený na autoritě vychovatele, ale v autoritativním stylu je brán ohled na dítě. I tady jsou úkoly, zákazy, ale už je přípustná diskuse a vychovatel si dítě vyslechne. Pravidla jsou jasně daná a jejich dodržování vychovatel bedlivě sleduje. Ovšem úkoly jsou přiměřené věku a schopnostem dítěte.

Rodič má o dítě zájem, jeho vztah je vřelý a nastupuje zde i komunikace. Pod tímto stylem se dítě dokáže prosadit, je ochotné ke spolupráci, přátelské vůči okolí. Je intelektuálně a sociálně úspěšné. Co považuji za největší klad, že tyto děti mají potěšení ze života.

3. Styl postavený na demokracii

Bývá označován jako jeden z nejvhodnějších stylů, jelikož základem je diskuse. Když už vychovatel chce využít autority, je to jen omezeně. Snaží se dítě vést k samostatnosti, zajímá se a podněcuje činnosti, které dítě vykonává. Rodič má zájem a přehled o tom, jak dítě tráví svůj volný čas a také o jeho přáních a pocitech.

Na dítě působí spíše příkladem než příkazy. Vychovatelé přirozeně vytváří pocit důvěry a příjemného citového prostředí pro jedince. Učí dítě vzájemné spolupráci a toleranci.

Z dítěte pod vedením tohoto stylu vyroste sociálně zralá osobnost, je aktivní, nezávislé. Bývá otevřené, emočně vyrovnané, dokáže dobře fungovat ve společnosti.

Pro rodiče je tento styl výchovy velmi náročný, případné úskalí můžeme vidět na základní, potažmo střední škole, jelikož se střetává s vrstevníky a učiteli, kteří se s tímto stylem buď vůbec nesetkali, nebo mu nejsou příliš nakloněni.

4. Styl postavený na shovívavosti k dítěti

Vyznačuje se slabým vedením, děti nejsou mnohdy vůbec řízeny nebo jen velmi málo. Rodiče na ně nekladou požadavky a pokud ano, nedbají na kontrolu.

Dítě, které je vychovááno liberálním stylem je nejisté, ve škole mívá problémy s pozorností a se slabší výkonností. Jejich povahové vlastnosti nejsou prakticky vůbec rozvíjeny.

5. Styl postavený na ochraně dítěte

Dominuje zde dobromyslnost a ochrana dítěte před celým světem. Rodiče jsou příliš shovívaví, tudíž nevyžadují plnění úkolů. Dítě si úplně přivlastňuje a nepřipouští si jeho přání a potřeby.

Výchova připomíná liberální styl. Dítě je přijímáno jako dobré, ale slabé a zranitelné, takže potřebuje od rodičů neustálou péči a ochranu. Dítě bývá poslušné, ale závislé na své autoritě, které je podřízené. Je emočně labilní, nesamostatné, jelikož veškeré úkoly, plnily rodiče, což vede k malé sebejistotě.

6. Styl postavený na lhostejnosti rodičů

Typická je rodičovská nezúčastněnost a lhostejnost. Rodiče dítě vyloženě zanedbávají. Rodiče nemají zájem o dítě jako takové, nestarají se co dítě dělá, jaké má koníčky, jestli má kamarády. Často se vychovatel zaměřuje na sebe.

Dítě je potom problémové, odmítá jakákoliv sociální pravidla, je agresivní a vzpurné.

7. Styl postavený na rezignaci rodičů

V tomto stylu převažuje rezignace. I když se rodiče ze začátku snaží dítě nějakým způsobem vychovávat, jakmile ale jejich výchovné působení selže, rezignují na další výchovné metody či pokusy a dál se o výchovu nesnaží, jednoduše ji vzdají.

Rodiče jsou citově angažovaní, ale později přijdou výčitky, které omlouvají tím, že dítě je tak špatně zvladatelné, že nemá cenu cokoli podnikat.

Výsledkem předchozího výchovného snažení, tady bude záležet, ke kterému výchovnému stylu se rodiče přiklonili, může být komplex všech důsledků na osobnost dítěte.

8. Styl postavený na prožitku a dobrodružství

Jedná se o specifický typ výchovy. Hodně se zde využívá dobrodružství, rodiče uskutečňují s dětmi nejrůznější programy, kde se také očekává fyzická aktivita.

Cílem je zvýšit odolnost a připravenost na každodenní činnosti, které mohou vyvolat stres, například jak se zachovám, když ztratím klíče. Rodiče se snaží děti naučit, jak se s těmito běžnými situacemi vyrovnat. Typickým příkladem může být také skauting, různé sportovní kroužky aj.

Pokud bychom si zanalyzovali předchozích osm stylů výchovy, dojdeme k závěru, že nejideálnější není žádný styl. Ale kombinace vhodnějších stylů může při výchově nést své ovoce a věřím, že ho i přináší. Podrobněji se výchovnými styly budu ještě zabývat v praktické části.

3. 3 Odměny a tresty ve výchově

Odměna a trest patří k základním výchovným prostředkům. Může nás, rodiče a vychovatele, vést při výchově k určitému cíli, může být našim pomocníkem, ale pokud jejich užívání bude nadměrné nebo naopak skoro žádné, napáchá více škody než užitku.

Protože používat odměny a tresty ve výchově jen minimálně, znamená jednat necitelně, nelidsky. Když bychom se uchýlili k variantě použít odměnu a trest při každé příležitosti, znamenalo by to být dítěti špatným vychovatelem. Každá krajnost je špatná, a proto víc než v jakékoliv jiné oblasti, právě ve výchově platí, že s mírou a zvolením zlaté střední cesty při používání odměn a trestů, můžeme být dítěti spravedlivým vychovatelem.

Doktorka Eva Vaničková rozděluje tresty na fyzické a psychické. **Trest** vymezuje jako „*takové působení, které vyjadřuje negativní hodnocení chování nebo jednání. Přináší vychovávanému omezení některých jeho potřeb a nelibost.*“ (Vaničková, *Tělesné tresty dětí*, Praha: Grada 2004, s. 20)

Mezi *fyzické tresty* můžeme zařadit: pohlavek, facka, výprask rukou nebo předmětem, výprask na holou, kopanec, žďuchnutí, úder do zad, rána pravitkem nebo ukazovátkem, odhození, třesení (malé děti), praštění hlavou o zeď, štípání, tahání za vlasy, vytrhávání vlasů, kroucení ušním boltcem, údery knihou nebo klíči, škracení, stoj na hanbě s předpažením, klečení delší dobu, kliky a dřepy, přivazování ke stolu, židli, stromu, svázání rukou za zády, zalepování úst aj.

Mezi *psychické tresty* patří: projevy negativních emocí, když se dospělí zlobí, „nadává“, křičí, vyhrožuje, mračí, nemluví s dítětem, nebo když zakáže oblíbené činnosti jako že dítě nesmí ven, sledovat televizi, zákaz tréninku, účast v kroužku (velice nevhodný trest), rodič donutí dítě k neoblíbené činnosti jako jsou domácí úklidové práce, být po škole, mnohonásobné opisování textů aj.

Obecně můžeme vyjádřit **funkci trestů** takto:

a) *Napravit škodu* – trest by dítě mělo chápat jako akt spravedlnosti a mělo by porozumět své vině; trest vyžaduje od dospělých klid a rozvahu, měli bychom trestat za provinění, ne za své negativní pocity (dospělých) a zklamání.

b) *Zabránit opakování* – trest by dítě mělo brát jako prevenci vůči špatnému chování.

c) *Zbavit viníka pocitu viny* – trest by dítě mělo pocítit co nejdříve, což vede k vymizení pocitu viny a navození pocitu úlevy.

Zbavit viníka pocitu viny je nejdůležitější funkce trestu. Aby měl trest výchovný účinek, musí totiž dítě prožít pocit viny. Zdeněk Matějček popisuje trest jako *„pocit nepříjemný, tísnivý, zahanbující, ponížující, jakého bychom se chtěli co nejdříve zbavit a jakému bychom se pro příště rozhodně chtěli vyhnout. „Provinění“ představuje totiž určité odcizení, překradu, nejistotu ve vztahu mezi námi a tím, vůči němuž jsme se provinili. Trest, který na nás přichází, má tuto vinu smýt.“* (Matějček, *Rodiče a děti*, Praha 1989, s. 184 – 185)

Odměnu charakterizuje jako *„takové působení, které vyjadřuje kladné společenské chování nebo jednání. Přináší vychovávanému uspokojení některých jeho potřeb a radost.“* (Vaníčková, *Tělesné tresty dětí*, Praha: Grada 2004, s. 18)

Jako odměnu si můžeme představit pochvalu, úsměv, vyjádření sympatie, kladné hodnocení, kladný emoční vztah, věcný dárek, finanční hotovost, umožnění činnosti, po které dítě touží jako je výlet, návštěva sportovního či kulturního zařízení či jakákoliv zábavná činnost s dospělým.

Podobně jako trest i odměnu popisuje Zdeněk Matějček jako *„pocit příjemný, povznášející prožitek uspokojení nad dilem, které bylo dobře přijato těmi, na kterých nám záleží. Pocit uspokojení, že nás má někdo rád a že se můžeme těšit z jeho přízně. A takovýto pocit bychom si chtěli samozřejmě udržet a v budoucnu častěji zopakovat“.* (Matějček, *Rodiče a děti*, Praha 1989, s. 184)

Odborníci se shodují, že výchovný účinek mají spíše odměny než tresty. Pokud bychom dítěti stále něco vyčítali, kritizovali, že to či ono dělá špatně, může to náš vzájemný vztah negativně ovlivnit. Navíc dítě si přestane věřit a bude si myslet, že je neschopné, že v životě se mu nemůže nic podařit.

Naopak pokud dokážeme dítě odměnit a tady se přikláním spíše k odměnám typu pochvala, úsměv aj., náš vzájemný vztah to může jen posílit. Jednak každý jsme

rád, když nás někdo za něco pochválí, a pokud je to od někoho, na kom nám záleží, je nám blízký, o to víc si pochvaly ceníme, a pokud je to možné, snažíme se případný úspěch zopakovat.

Děti si nejvíc váží svých rodičů či lidí, kteří jsou v jeho bezprostřední blízkosti. Snad každému dítěti se rozzáří úsměv na tváři, když se mu něco povede a rodiče jej za to náležitě pochválí. Jestliže bychom tento úspěch ignorovali, dítě by si mohlo myslet, že nám na něm nezáleží, že to co dělá, není důležité, že nám to nestojí ani za pohled.

Samozřejmě udělování odměn a trestů se děje v souvislosti s tím, jaký mají rodiče hodnotový žebříček. Výchovně nepatřičné je například naučit dítě finančně odměňovat za školní výsledky či domácí úklidové práce. Na jedné straně dítě sice motivujeme k dobrým školním výsledkům a zároveň si udržujeme pořádek a čistotu doma. Na straně druhé v dítěti zabíjíme onen motivační činitel, aby děti samy chtěly dosáhnout pěkných známek ne jen proto, že za jedničku dostanou stokorunu, ale především proto, že jsem se na tu jedničku studijně připravoval, věnoval jsem tomu určitý čas, a proto si ji také zasloužím já jako osobnost. Ne pro rodiče či prarodiče, ale pro mne samotného.

3. 4 Klíčové chyby při výchově

Protože ani rodič či vychovatel není stroj, dopouští se při výchově chyb. Abychom z dítěte vychovali zdravě sebevědomého jedince, je na místě, abychom se ze svých chyb poučili a na příště se jich vyvarovali. Je dobré se nad výchovou a přístupem k dětem zamyslet, zastavit se a soustředit se na své chyby. Pomůže, když si vše napíšeme, donutí nás to víc přemýšlet o celé problematice.

Larry Koenig popisuje šest klíčových chyb při výchově, kterých se rodiče dopouštějí:

1. Rodiče se nepoučí ze svých chyb

My rodiče máme sklon opakovat své chyby stále dokola. Neděláme to samozřejmě úmyslně. Spíše to děláme proto, že jsme jen lidé a navzdory svým nejlepším úmyslům jsme obětmi svých vzorců chování. Své chování opakuje také

proto, že v minulosti bylo v jisté chvíli účinné, a my jsme přesvědčeni, že by mělo fungovat zase.

2. Řeknou ne, a potom změní názor

Pokud dítěti často ustupujeme, utvrzujeme v dítěti následující zkušenost. Říká-li rodič „ne“, je potřeba mu tak zkomplikovat život, až řekne „ano“. Děti se zkrátka a dobře už v raném věku naučí vydírat, a než vyrostou v teenagery, náležitě tuto dovednost ještě zdokonalí.

Neodpovídejte na žádost dítěte „ano“ nebo „ne“, nýbrž „budu o tom přemýšlet“. Má to dvě výhody. Máte šanci, že zatímco budete přemýšlet, vaše dítě zatím bude vzorné. Zadruhé získáte čas, abyste mohli přemýšlet o své odpovědi a o tom, zda jste nebo nejste připraveni trvat na odpovědi „ne“ Vzhledem k tomu, jakou nespokojenost zřejmě vyvolá.

Dejte dítěti na vybranou. Často tak může dojít ke kompromisu a vítězem jsou obě strany. Klad'te dítěti otázky. Už jenom tím, že dítěti kladete otázky, mu dáváte najevo, že nasloucháte jeho žádostem a záleží vám na tom, co si přeje.

3. Nenechávejte teenagery samotné doma, když jedete na delší dobu pryč

Tato chyba nevyžaduje komentář.

4. Rodiče dítěti účinně nenaslouchají

Děti i dospělí velmi potřebují, aby jim druzí naslouchali a chápali je. Když nám někdo účinně naslouchá, cítíme se být přijímáni a chápáni. Uvolníme se a cítíme se dobře. Pokud si někdo udělá čas, aby si s námi sedl a soustředil se na to, co říkáme, dokonce se díky tomu cítíme jako hodnotní lidé. Pomáhá nám to uklidnit naše emoce a naše myšlenky.

5. Netrvejte na tom, aby se dítě zapojilo do různých zájmových činností

Některé děti se chtějí zapojit do všeho možného. Z takových dětí vyrůstají poměrně úspěšní lidé a existuje velká pravděpodobnost, že se vyhnou vážným

problémům. To nejdůležitější, co můžou rodiče udělat pro to, aby se jejich děti nedostaly do problémů, je podporovat je v zájmových činnostech všeho druhu.

6. Děti kontrolujte

Není překvapivé, že slepě věříme tomu, co nám naše děti říkají, když odcházejí ven? Neříkám, že všechny děti lžou, ale vím, že se to stává velmi často. Přestože vím, že je to předmětem velkých diskusí, kontrola toho, kde vaše děti jsou, je v dnešním světě základní věcí. Ví-li vaše dítě, že ho pravděpodobně budete kontrolovat, bude mít dobrý důvod, aby odolalo negativnímu tlaku vrstevníků.

(Koenig, *Chytrá výchova*, Portál 2004, s. 151-155)

Doplnila bych ještě další, a to:

7. Nedůslednost rodičů

Pokud rodiče chtějí dítě něčemu přiučit nebo naopak jej chtějí něčemu odnaučit či chtějí upevnit své výchovné zásady, velmi často se stává, že když se to rodiči v daný moment nehodí, jednoduše poleví a dítěti ustoupí.

Zvláště v raném věku je velmi důležité, pokud například chceme, aby dítě šlo do osmi hodin spát. Je potřeba tento čas dodržovat neustále i v případě, že je u nás návštěva nebo že se zdrželi příbuzní, žádné výjimky. Pokud ustoupíme a dítěti řekneme, tak dobrá dnes je neděle, můžeš jít později. Děti ale nechápu rozdíl mezi nedělí a středou a řeknou si, když mi to rodiče dovolili v neděli, můžou i jindy. Navíc si tím podkopáváme rodičovskou autoritu, protože dítě si bude myslet, že když má něco udělat, může s námi smlouvat a většinou nás přemluví a my polevíme. Ale to je špatně.

8. Srovnávání se sourozenci

Často rodiče vyzdvihují kvality jednoho sourozence před druhým ve snaze, aby se ten srovnávaný lépe učil, uklízel si po sobě hračky atd. Účinek však bývá opačný. Opěvovaný sourozenec si bude myslet, že je dokonalý a rodiči nade vše milovaný. Za to ten druhý sourozenec to bude vidět obráceně, rodiče mne nemají rádi, milují jen mého staršího sourozence, je třeba přejít do útoku. A tak začínají sourozenecké hádky,

šarvátky a jiné nesrovnalosti, ba co víc, sourozenci se od sebe odcizují a v krajním případě to může vést až k nenávisti.

Řešení je při tom tak jednoduché. Nesrovnávat s ostatními sourozenci, vždyť každý jsme osobnost, a to co se mi teď momentálně nepovedlo, můžu přece napravit nebo se tomu naučit. Zvláště pokud mne rodiče budou podporovat a najdou u mne i pozitivní vlastnosti či dovednosti, za které si zasloužím pochválit či vyzdvihnout.

Přikláním se k autorkám Adele Faber a Elaine Mazlish, které ve své knize *Sourozenci bez rivality* uvádějí, že pokud potřebujeme jednomu dítěti něco vytknout je vhodnější, když si dítě vezmeme stranou a vše si vysvětlíme, jestliže nám to situace dovoluje. „*Nejdřív popište, co vidíte a jak to cítíte, potom řekněte, jak by to mělo být a jak to cítíte, například konstatujete, že na zemi leží bunda, to se Vám nelíbí a řeknete, že bunda patří do skříně, potom zhodnotíte, že máte velkou radost, že je bunda už uklizená. Místo toho, abyste jedno dítě vychvalovala na úkor druhého: „Tvůj bratr ji má dávno ve skříni, co jsi dělala, že není ještě schovaná?“* (Faber, *Sourozenci bez rivality*, Computer Press 2009, s. 52)

Také je dobré si na každé dítě vyčlenit čas a trávit ho jen spolu. Aktivita je na dítěti, a to si samo řekne, jestli se potřebuje rodiči svěřit nebo si budou číst či dělat jinou činnost. Dítě si potom připadá jedinečné, ví, že rodič si na něj vždycky najde čas, kde jsou jenom spolu, nikdo jim do toho nezasahuje. Výborně se tím utužují vztahy mezi rodiči a dětmi.

3. 5 Sebevědomí dítěte

Název mé bakalářské práce je „Jak vychovat zdravě sebevědomé dítě“, jak vychovat či vychovávat jsme si zodpověděli v předešlých kapitolách, nyní se zaměříme na sebevědomí dítěte. To můžeme jako rodiče značně ovlivnit, ať už v pozitivním smyslu slova, tak i v tom negativním.

Sebevědomí lze zařadit do složky sebepojetí, která je součástí charakteru osobnosti. Pojmy jako sebehodnocení, sebedůvěra a sebepoznání do této oblasti také patří.

„Sebevědomí je vědomí vlastní ceny, kvalit, schopností a víra v ně a v budoucí výkony.“
(Hartl, *Psychologický slovník*, Praha: Portál 2000, s. 520)

„Sebedůvěra je kladný postoj člověka k sobě samému, svým možnostem a výkonnosti.“
(Hartl, *Psychologický slovník*, Praha: Portál 2000, s. 523)

Sebevědomí je tedy náš vnitřní svět, který se utváří již od prenatalního období. Umožňuje nám vnímat sebe sama, vytvořit si určitý vztah k sobě samému, důvěřovat ve vlastní schopnosti, dokázat se ujmout náročnějších úkolů. Jedinci s optimální hladinou sebevědomí, která odpovídá jejich reálným možnostem, vyžadují pro sebe rozumnou míru osobní nezávislosti a dovedou kriticky zvažovat své přednosti a nedostatky s ohledem na konkrétní situace.

Obecně můžeme rozlišit vnitřní a vnější vlivy působící na sebevědomí jedince. Mezi **vnitřní vlivy** patří psychické a fyzické dispozice jedince. **Vnější vlivy** působící na sebevědomí jsou v první řadě rodina, škola, vrstevnická skupina, média.

Ovšem lidé s **nízkým sebevědomím** hodnotí sebe sama negativně. Nevěří si, mají neurotické tendence, reagují labilně a neadekvátně dané situaci. Většinou je na vině rodina, která dítě neustále kritizuje, nesouhlasí s jeho chováním či postoji. Takové děti neznají pochvalu od rodičů a láskyplné prostředí domova.

Pokud hovoříme o nízkém sebevědomí, vybaví se nám komplex méněcennosti, jehož teorii vytvořila individuální psychologie v čele s Alfredem Adlerem, který považoval komplex méněcennosti za vrozený. Zdeněk Matějček dobře popisuje pocit méněcennosti jako *„tísňivý, nepřijemný prožitek zahanbení, závisti a lítosti, že ostatní jsou lepší a dokonalejší než my, že mají úspěch tam, kde my jej mít nemůžeme, že*

nestačíme na situaci, do níž jsme se dostali, nebo že v očích někoho, na kom nám záleží, jsme nějakým způsobem znehodnoceni“. (Matějček, *Rodiče a děti*, Praha 1989, s. 272)

I když se jedná o velmi nepříjemný pocit, nemusí to tak být vždy. V některých případech nás může naopak motivovat k lepším výkonům či výsledkům. Nejčastější podněty k pocitu méněcennosti se vyskytují přirozeně v rodině. Především jde o nepřiměřené srovnávání sourozenců, kdy potom jedno dítě žije ve stínu toho druhého. Důvodů k vyzdvihování nebo naopak srážení dětského sebevědomí může být několik, zajisté školní výsledky a vztah k učení vůbec, vztah k domácím pracím, chování celkově a mnoho dalších.

Opakem nízkého sebevědomí je **sebevědomí zvýšené**, v literatuře se občas objevuje sebevědomí narcistické, kdy je člověk zamilován do sebe sama a není schopen vidět hodnotu v ničem jiném. Lidé s vysokým sebevědomím bývají úspěšní, většinou dosahují svých vytýčených cílů. Jsou přesvědčení, že jsou neomylní, často kárají a opravují druhé. To vše je na úkor morálky a hodnotové orientace.

Tito lidé svým chováním a jednáním obvykle něco maskují, nějakou svoji slabinu, ať už se jedná o oblast tělesnou, společenskou či rozumovou. Neumí být přirození jsou ostražití a život si vlastně vůbec spokojeně nežívají.

Nejvhodnější je **sebevědomí optimální, zdravé, normální, přiměřené**, když je jedinec schopen zhodnotit své silné a slabé stránky, a to objektivně, tak jak to doopravdy je. V tom je gró, protože jsme schopni si cenit svých předností a pokud máme nějaké nedostatky, umíme na nich zapracovat. Takoví jedinci se lépe začleňují do kolektivu ve škole, v kroužcích, dále potom v zaměstnání. Své úspěchy nepřeceňují, ale ani nepodceňují.

To, že dokáží objektivně posoudit sebe sama, jim umožňuje i objektivně posoudit jiné lidi. Jsou potom schopni se vcítit do myšlení, cítění a jednání ostatních

lidí. Děti ve škole jsou úspěšné, oblíbené v kolektivu. A na tom se jako rodiče můžeme podílet správnou výchovou, ve které své děti dokážeme pochválit, podpořit, ale také vyrovnaným přístupem ke svým dětem.

Odborníci se shodují, že postoje a sebevědomí, které si o sobě děti utvářejí v raném dětství se dlouho udrží v jejich myšlenkách. V pozdějším věku se mohou měnit pod vlivem dalších zkušeností, ale jejich pevnost a odolnost je zakotvena. V rámci mé bakalářské práce jsem se zaměřila pouze na rodinu, i když činitelé jako škola, vrstevnická skupina, média jsou stejně důležité při formování sebevědomí dítěte, ale to by bylo téma na další bakalářskou práci.

II.

Praktická část

4. Dotazníkové šetření

V dotazníkovém šetření se chci soustředit na pět náhodně vybraných rodin, kde jsou již plnoleté děti. Dotazníkové šetření má dvě části, jedna identifikační, druhá obsahuje údaje o výchově. Nejdříve od dotazovaných zjistím základní identifikační údaje jako věk, pohlaví, vzdělání, zaměstnání. Pro zachování anonymity nebudu uvádět jména a příjmení, ale rodiny si označím číslicemi. Dále mne bude zajímat, jaký typ výchovy si rodiče myslí, že u vychovávaných dětí použili, zda si myslí, že své děti dostatečně chválili a zda z jejich dětí vyrostli zdraví sebevědomí lidé? Tytéž otázky budu klást dětem těchto rodičů, jelikož děti svoji výchovu mohou vidět úplně jinak než jejich rodiče a mne zajímá ta konfrontace, zda se rodiče a děti shodnou či nikoliv.

4. 1 Cíl dotazníkového šetření a skladba otázek

Cílem dotazníkového šetření je zjistit, jakou výchovnou metodu rodiče používali při výchově svých dětí, zda děti dostatečně chválili a zda z jejich dětí vyrostli zdravě sebevědomí lidé. Chci potvrdit nebo vyvrátit hypotézu, že nejvhodnější je výchova založená na demokracii. Také jestli dostatečná pochvala od rodičů dopomohla dětem ke zdravému sebevědomí.

Při dotazníku jsem zvolila kombinaci otázek otevřených a uzavřených, kde byla možnost volby z předepsaných alternativ.

Skladba otázek pro rodiče:

a) Identifikační údaje:

1. Kolik je Vám let?
2. Jaké je Vaše pohlaví?
3. Jaké je Vaše vzdělání?
4. Jaké je Vaše zaměstnání?

b) Údaje o výchově:

1. Jaký typ výchovy jste použil/a?

* důraz kladen na autoritu, u dětí jsem vyžadoval/a plnění příkazů a úkolů, děti jsem vedl/a k poslušnosti

* důraz kladen na diskusi, děti jsem vedl/a k samostatnosti

* důraz nekladen na nic, děti jsem nijak nevedl/a

2. Myslíte si, že jste své děti dostatečně chválil/a? Odpověď ano-ne

3. Myslíte si, že z Vašich dětí vyrostli zdraví sebevědomí lidé? Odpověď ano-ne

Skladba otázek pro „dítě“ (již dospělý jedinec):

a) Identifikační údaje:

1. Kolik je Vám let?

2. Jaké je Vaše pohlaví?

3. Jaké je Vaše vzdělání?

4. Jaké je Vaše zaměstnání?

b) Údaje o výchově:

1. Jaký typ výchovy používali Vaši rodiče při výchově u Vás?

* důraz kladen na autoritu, rodiče ode mne vyžadovali plnění příkazů a úkolů, vedli mne k poslušnosti

* důraz kladen na diskusi, rodiče mne vedli k samostatnosti

* důraz nekladen žádný, rodiče mne k ničemu nevedli

2. Myslíte si, že Vás rodiče dostatečně chválili? Odpověď ano-ne

3. Myslíte si, že jste zdravě sebevědomý jedinec? Odpověď ano-ne

4. 2 Odpovědi vybraných rodin

Rodina č. 1

Identifikační údaje: čtyřčlenná domácnost, dva dospělí, dvě děti.

Otec 51 let, vzdělání: vyučen, povolání: starosta obce.

Matka 46 let, vzdělání: vyučena, povolání: pečovatelka.

Dcera 28 let, vzdělání: střední, povolání: osobní bankéř, nyní na mateřské dovolené.

Syn 26 let, vzdělání: vyučen, povolání: podnikatel v oboru automechanik.

Údaje o výchově:

- ★ Snažili se vést děti k poslušnosti, ale důraz kladen na diskusi a samostatnost.
- ★ Oba shodně řekli, že ano, že své děti dostatečně chválili.
- ★ Ano domnívají se, že z jejich dětí jsou zdravě sebevědomí lidé.
- ❖ Dcera vidí svoji výchovu tak, že důraz byl kladen na diskusi a rodiče ji vedli k samostatnosti.
- ❖ Ne nemyslí si, že by ji rodiče dostatečně chválili.
- ❖ Ano, je z ní zdravě sebevědomý jedinec.

Rodina č. 2

Identifikační údaje: tříčlenná domácnost, jeden dospělý, dvě děti.

Matka 65 let, vzdělání: střední, povolání učitelka v mateřské škole, nyní v důchodu.

Syn 35 let, vzdělání: střední, povolání: policista.

Syn 33 let, vzdělání: střední, povolání: hasič.

Údaje o výchově:

- ★ Důraz kladla spíše na autoritu, snažila se děti vést k poslušnosti
- ★ Ano, děti jsem dostatečně chválila.

- ★ Ano, ze synů jsou zdravě sebevědomí jedinci.
- ❖ Mladší syn si myslí, že matka kladla důraz na autoritu.
- ❖ Ne, matka mne dostatečně nechválila.
- ❖ Ano je ze mě zdravě sebevědomý jedinec.

Rodina č. 3

Identifikační údaje: tříčlenná domácnost, jeden dospělý, dvě děti.

Matka 43 let, vzdělání: základní, povolání: nezaměstnaná.

Dcera 22 let, vzdělání: střední, povolání: zdravotní sestra.

Dcera 20 let, vzdělání: vyučena, povolání: prodavačka.

Údaje o výchově:

- ★ Matka kladla důraz na autoritu.
- ★ Ano své děti dostatečně chválila.
- ★ Nevím, jestli jsou zdravě sebevědomí lidé.
- ❖ Starší dcera si myslí, že z počátku se matka snažila je vychovávat, ale potom je nevedla k ničemu, na nic nekladla důraz.
- ❖ Ne matka mne skoro nechválila.
- ❖ Ne nejsem zdravě sebevědomý člověk.

Rodina č. 4

Identifikační údaje: tříčlenná domácnost, dva dospělí, jedno dítě.

Otec: 62 let, vzdělání: vyučen, povolání: řidič.

Matka: 55 let, vzdělání: vyučena, povolání: invalidní důchodce.

Dcera 30 let, vzdělání: vyučena, povolání: kadeřnice.

Údaje o výchově:

- ★ Rodiče kladli důraz na diskusi, ale dceru nevedli k samostatnosti.
- ★ Ano dostatečně dceru chválili.
- ★ Ne, z dcery není zdravě sebevědomý člověk.
- ❖ Dcera uvádí, že otec byl alkoholik, tudíž matka kladla důraz na plnění příkazů a úkolů.
- ❖ Ne dostatečně mne nechválili, stále se řešilo otcovo pití.
- ❖ Nevím, jestli je ze mne zdravě sebevědomý člověk.

Rodina č. 5

Identifikační údaje: čtyřčlenná domácnost, jeden dospělý, tři děti.

Matka 60 let, vzdělání: střední, povolání: úřednice.

Dcera 38 let, vzdělání: vysokoškolské, povolání: projektantka.

Dcera 35 let, vzdělání: střední, povolání: obchodní zástupce.

Syn 31 let, vzdělání: vyučen, povolání: technik ve výrobě.

Údaje o výchově:

- ★ Matka u dětí kladla důraz na autoritu, děti měly úkoly a vedla jsem je k poslušnosti.
- ★ Ano děti jsem dostatečně chválila.
- ★ Ano z dětí jsou zdravě sebevědomí lidé.
- ❖ Prostřední dcera uvedla, že je matka vedla k poslušnosti, jako děti měly spoustu úkolů.
- ❖ Ne matka mne ani sourozence dostatečně nechválila.
- ❖ Spíše ne – nejsem zdravě sebevědomý člověk.

4. 3 Výsledky dotazníkového šetření

Při dotazníkovém šetření jsem si vytipovala pět rodin, kde jsou již dospělé děti. Cílem dotazníkového šetření bylo zjistit, jakou výchovnou metodu rodiče používali při výchově svých dětí, zda děti dostatečně chválili a zda z jejich dětí vyrostli zdravě sebevědomí lidé.

Dotazníkové šetření se skládalo ze dvou částí, přičemž z identifikačních údajů závěry vyvozovat nebudu. Za zajímavé považuji zjištění, že u otázky č. 2 „*Myslíte si, že jste své děti dostatečně chválili?*“ odpověděli **rodiče** shodně, že **ano**. U stejné otázky, která směřovala k dětem „*Myslíte si, že Vás rodiče dostatečně chválili?*“ **děti** odpověděly, že **ne**.

Opačné odpovědi u stejné otázky si vysvětluji tím, že rodiče se domnívali, troufám si říct, že o tom byli přesvědčeni, že své děti dostatečně chválili. Důležité je v tomto případě slůvko „*dostatečně*“, protože snad každý rodič své dítě alespoň jednou pochválil, proto ta kladná odpověď. Z pohledu dítěte se ale nejedná o jednu pochvalu, ale o to, zda rodiče dítě chválili komplexně, tedy ve všech oblastech ne jen třeba v tom, že je šikovné, že si uklidilo pokoj, ale třeba i v tom, že si vede dobře ve škole apod.

Naopak u otázky č. 3 „*Myslíte si, že z Vašich dětí vyrostli zdravě sebevědomí lidé?*“ jsou odpovědi rozlišné. Ve dvou případech kladné odpovědi u rodičů, byla tatáž odpověď i u dětí. V jednom případě, kdy rodič nevěděl, dítě o sobě řeklo, že z něj není zdravě sebevědomý člověk. A taktéž v jednom případě, kdy rodič uvedl, že z dítěte není zdravě sebevědomý člověk, dítě odpovědělo, že neví, jestli je z něj zdravě sebevědomý člověk.

Nyní si rozebereme otázku č. 1 „*Jaký typ výchovy rodiče používali?*“ u jednotlivých rodin a případnou souvislost na sebevědomí dítěte. U rodiny č. 1 se

rodiče i dítě shodli, že rodiče kladli důraz na autoritu, vyžadovali poslušnost, ale také samostatnost. Stejně to vidí i dcera. Shodná kladná vyjádření jsou i v myšlence zdravě sebevědomého člověka.

U rodiny č. 2 matka kladla důraz na autoritu a vedla syny k poslušnosti. Stejně odpověděl i mladší syn. Matka i syn sám sebe hodnotí jako zdravě sebevědomého člověka.

V rodině č. 3 je značný rozpor, kdy matka se domnívá, že při výchově kladla důraz na autoritu, ale její dcera uvádí, že zpočátku snad ano, ale potom nekladla důraz na nic. Dcera sebe nevidí jako zdravě sebevědomého člověka a matka neví.

V rodině č. 4 matka uvedla, že kladla důraz na diskusi, ale k samostatnosti dceru nevedla. Ovšem dcera odpověděla, že otec byl alkoholik a matka kladla důraz jen na plnění příkazů a úkolů. Matka si o dceři myslí, že z ní není zdravě sebevědomý člověk a dcera neví.

V rodině č. 5 se matka s dcerou shodly na tom, že ve výchově byl kladen důraz na autoritu a plnění úkolů a vedení k poslušnosti. Rozporné odpovědi jsou ale u zdravého sebevědomí dcery, kdy matka se domnívá, že ano, ale dcera nikoliv.

Z analýzy odpovědí rodin lze vyvodit závěr, že pokud rodiče při výchově kladli důraz na autoritu a poslušnost, ale zároveň také na diskusi a samostatnost z jejich dětí vyrostli zdravě sebevědomí lidé. Tím pádem se mi nepotvrdila hypotéza, že nejvhodnější je výchova založená na demokracii. Ale vhodnější je kombinace obou výchovných přístupů.

Další cíl byl, zda dostatečná pochvala od rodičů dopomohla dětem ke zdravému sebevědomí. V tomto případě to nemohu jednoznačně potvrdit, jelikož skladba otázek a počet zkoumaných vzorků není reprezentativní. Sebevědomí ovlivňuje více faktorů (což jsem uvedla v kapitole 3. 5. Sebevědomí dítěte) a je pravdou, že pochvala je v tomto případě velmi důležitá, ne však jediná.

Závěr

Tématem mé bakalářské práce byla především rodina a výchova dětí. Získala jsem poznatky z oblasti rodiny, vím, jaké typy rodin máme, jakou plní rodina funkci a také co to rodina je a jaký má význam. Seznámila jsem se s rodinnými vztahy po právní stránce. Detailně jsem se zabývala Úmluvou o právech dětí a Sociálně-právní ochranou dětí, což jsou důležité dokumenty postihující veškeré oblasti, které by mohly ohrozit dítě na jeho právech. Také jsem se zaměřila na charakteristiku jednotlivých vývojových stádií od prenatalního období až po předškolní věk.

Poslední kapitolou v teoretické části je výchova, kde jsem vytýčila výchovné zásady, popsala jsem výchovné styly. Také jsem se zabývala oblastí odměn a trestů ve výchově, které patří mezi základní výchovné prostředky. A odborníci jako například profesor Zdeněk Matějček se zde shodují, že výchovný účinek mají spíše odměny než tresty. Dále jsem se zaměřila na klíčové chyby, kterých se rodiče při výchově dopouštějí, opírala jsem se o poznatky od doktora Koeniga a přidala k tomu svoje poznatky vyplývající z pozorování při výchově mé dcery. Poslední částí je sebevědomí dítěte, které jako rodiče a vychovatele můžeme značně ovlivnit. Zabývám se nízkým sebevědomím, ale také zvýšeným, přičemž pro člověka optimální je sebevědomí zdravé. Takový jedinec zná sebe sama, cení si svých předností a je smířený se svými nedostatky. Je schopen úspěšně a spokojeně fungovat ve společnosti.

V praktické části jsem provedla dotazníkové šetření, jehož cílem bylo zjistit, jakou výchovnou metodu rodiče používali při výchově svých dětí, zda děti dostatečně chválili a zda z jejich dětí vyrostli zdravě sebevědomí lidé. Chtěla jsem potvrdit nebo vyvrátit hypotézu, že nejvhodnější je výchova založená na demokracii. Také jestli dostatečná pochvala od rodičů dopomohla dětem ke zdravému sebevědomí.

Z analýzy odpovědí rodin lze vyvodit závěr, že pokud rodiče při výchově kladli důraz na autoritu a poslušnost, ale zároveň také na diskusi a samostatnost z jejich dětí vyrostli zdravě sebevědomí lidé. Tím pádem se mi nepotvrdila hypotéza, že nejvhodnější je výchova založená na demokracii. Ale vhodnější je kombinace obou výchovných přístupů. Snoubí se zde jistá volnost, která podporuje osobnost jedince, aby se správně rozvíjel s pevným vedením a pravidly, které jsou při výchově nesmírně důležité. Výsledkem je potom dítě, které má zázemí v rodině, ví, že je rodiči milováno.

Dítě je spokojené, vyrovnané a dokáže navázat dlouhodobé přátelské i partnerské vztahy.

Další cíl byl, zda dostatečná pochvala od rodičů dopomohla dětem ke zdravému sebevědomí. V tomto případě to nemohu jednoznačně potvrdit, jelikož skladba otázek a počet zkoumaných vzorků není reprezentativní. Sebevědomí ovlivňuje více faktorů (což jsem uvedla v kapitole 3. 5 Sebevědomí dítěte) a je pravdou, že pochvala je v tomto případě velmi důležitá a dokáže s ne příliš vysokým sebevědomím dělat hotové zázraky, není však v tom celkovém výčtu jediná.

Vychovat z dítěte zdravě sebevědomého jedince není jednoduché, to už jsem naznačila na samém začátku, ale jak jsem se prokousala celou touto problematikou, je mi jasnější, na co budu při výchově naší dcery klást důraz a čemu se budu snažit úplně vyvarovat. To není špatný začátek, co říkáte?

Resumé

Bakalářská práce je rozdělena do dvou částí, a to teoretické a praktické. V teoretické části se budu nejdříve zabývat rodinou, což znamená vymezit pojem rodina, její funkce a typy rodin. Dále chci zdůraznit právní aspekt rodiny a dítěte, popsat vztahy a vzájemná práva a povinnosti mezi manžely, rodiči a dětmi. Zaměřit se na Úmluvu o právech dítěte a Sociálně právní ochranu dětí, což jsou důležité dokumenty.

Ve druhé kapitole se soustředím na vývojová stádia z hlediska vývojové psychologie. Začínám přípravou na mateřství a končím obdobím, kdy se dítě začleňuje do společnosti a kolektivu, za což považuji vstup do mateřské školy.

Ve třetí kapitole kladu důraz na výchovu, poté charakterizuji výchovné zásady a výchovné styly. Dále jsem se soustředila na klíčové chyby, kterých se rodiče při výchově dopouštějí. Dále klasifikuji odměny a tresty ve výchově jako důležitý výchovný prostředek. Poslední oblastí je sebevědomí dítěte, kde definuji, co to sebevědomí je a jak ho rodina může ovlivnit.

V praktické části jsem provedla dotazníkové šetření, jehož cílem bylo zjistit, jakou výchovnou metodu rodiče používali při výchově svých dětí, zda děti dostatečně chválili a zda z jejich dětí vyrostli zdravě sebevědomí lidé. Chci potvrdit nebo vyvrátit hypotézu, že nejvhodnější je výchova založená na demokracii. Také jestli dostatečná pochvala od rodičů dopomohla dětem ke zdravému sebevědomí.

Anotace

Cílem této bakalářské práce je získat poznatky o rodině, výchově, výchovných stylech a zásadách a jejich případné dopady na výchovu dítěte, ať už v pozitivním či negativním světle.

V praktické části provedu dotazníkové šetření. Chci zjistit, jakou výchovnou metodu rodiče používali při výchově svých dětí, zda děti dostatečně chválili a zda z jejich dětí vyrostli zdravě sebevědomí lidé. Chci potvrdit nebo vyvrátit hypotézu, že nejvhodnější je výchova založená na demokracii. Také jestli dostatečná pochvala od rodičů dopomohla dětem ke zdravému sebevědomí.

Klíčová slova

Rodina, matka, dítě, manželství, výchova, odměny a tresty ve výchově, sebevědomí dítěte.

Annotation

The aim of this thesis is to gain knowledge about the family, education, educational styles and principles and their possible impact on the child's upbringing, whether positive or negative light.

The practical part make a survey. I want to see what educational method used by parents in raising their children, whether children praised enough and whether their children grow up healthy self-confident people. I want to confirm or disprove the hypothesis that most education is based on democracy. Also if enough praise from parents helped the children to a healthy self-esteem.

Keywords

The family, mother, child, marriage, education, rewards and punishments in education, self-esteem of the child.

Seznam použité literatury

1. HOLUB, M. a kol., *Zákon o rodině - komentář a předpisy související - 8. aktualizované vydání podle stavu k 1. 9. 2007*, Praha: Linde 2007, s. 751, ISBN 80-7201-668-6.
2. FABER A., MAZLISH E., *Sourozenci bez rivality*, Computer Press 2009, s. 176, ISBN 978-80-251-2312-6.
3. HARTL P., HARTLOVÁ H., *Psychologický slovník*, Praha: Portál 2000, s. 774, ISBN 978-80-7367-569-1.
4. JANDOUREK J., *Sociologický slovník*, Praha: Portál 2001, s. 285, ISBN 80-7178-535-0
5. KOENIG L., *Chytrá výchova*, Praha: Portál 2004, s. 178, ISBN 80-7178-780-9.
6. KRAUS B., *učební texty Teorie výchovy*, Brno 2006, s. 30.
7. MÁCHOVÁ J., *Duševní hygiena rodinného života*, Praha: Avicenum 1974, syst.č. 000258627.
8. MATĚJČEK Z., *Co, kdy a jak ve výchově dětí*, Praha: Portál 2007.
9. MATĚJČEK Z., *Rodiče a děti*, Praha 1989, s. 336, Ed. 98-7444.
10. MATOUŠEK O., *Rodina jako instituce a vztahová síť*, Praha 2003, s. 161, ISBN 80-86429-19-9.
11. MOŽNÝ I., *Moderní rodina*, Brno: Blok, 1990, s. 184, 47-004-90.
12. MURPHY R., *Úvod do kulturní a sociální antropologie*, Slon 2004, s. 268, ISBN 80-86429-25-3.
13. PETRUSEK M., *Velký sociologický slovník*, Praha 1996, s. 747, ISBN 80-7184-164-1.
14. VANÍČKOVÁ E., *Tělesné tresty dětí*, Praha: Grada 2004, s. 116, ISBN 80-247-0814-0.
15. WALTEROVÁ E., *Z podkladové studie: Tvorba a realizace kurikula v evropské dimenzi, projekt „České vzdělávání a Evropa“*, Učitel'ské listy č. 2, roč. 6 (1998/9).